

Opinnäytetyö (YAMK)

Taiteen uudet kontekstit

2024

Kaskinen Katja-Maaria

Nykytaiteen ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon välinen suhde

– Se, mikä on mahdollista, ei vielä ole todellisuutta

Opinnäytetyö (YAMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Taiteen uudet kontekstit

Opinnäytetyön valmistumisajankohta 2024 | 61 sivua

Katja-Maaria Kaskinen

Nykytaiteen ja evankelis-luterilaisen kirkon välinen suhde Suomessa

- Se, mikä on mahdollista, ei vielä ole todellisuutta

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja nykytaiteen välistä vuorovaikutusta, joka ei tällä hetkellä ole rakenteellisesti organisoitua, toisin kuin monessa muussa maassa ja kirkossa. Tarkoituksena on katsoa tulevaisuuteen ja selvittää, kuinka vahvempaa yhteyttä voisi rakentaa. Puitteet olisivat hyvät ja koko maan laajuiset tilojen ja toimijoiden osalta. Tutkimusaineistona ovat kuvataiteilija Katja Tukiaisen, kuvataiteilija Pauliina Turakka Purhosen, taiteilija-pappi Ilkka Sariolan ja pappi Henri Järvisen haastattelut. Taiteilijat kuvaavat kokemiaan haasteita kirkollisessa kontekstissa, papit pohtivat näiden ongelmien ydintä. Kaikki näkevät kuitenkin potentiaalia tulevaisuudessa. Metodina on dialoginen puolistrukturoitu asiantuntijahaastattelu. Opinnäytetyön kirjoittaja on itse taiteilija-pappi. Tämä mahdollisti dynaamisen vuorovaikutuksen ja kokemusten vertailun kollegojen välillä.

Institutionaalisen tradition ja luovan ajattelun välillä ei voi olla konsensusta. Jotta kirkko ja nykytaide voivat olla kunnioittavassa vuorovaikutuksessa, on tehtävä päätös ja rakennettava hyviä henkilökohtaisia suhteita pitkäjänteisesti. Aloite on kirkon käsissä. Yhteistyö taiteilijan kanssa on kirkolle myös riski, koska jotta taide voi onnistua, sen täytyy olla vapaata. Kirkon osalta se tarkoittaa vallasta luopumista. Yhteistyö edellyttää keskinäistä luottamusta ja kunnioitusta.

Asiasanat: nykytaide ja kirkko, kirkkotaide, ikonoklasmi, luterilainen kirkko, kuvataiteilija, pappi, taiteilija-pappi, henkinen taide, uskonnollinen taide

Kirjoita tekstiä napsauttamalla tätä.

Master's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Contemporary Contexts of Arts

2024 | Total number of pages 61

Katja-Maaria Kaskinen

The Relationship between Contemporary Art and the Evangelical-Lutheran Church of Finland

What is possible, is not yet reality

The focus of this thesis is on the relationship between contemporary art and the Evangelical-Lutheran Church of Finland. At the present moment there is no active church-art dialogue taking place, unlike in many other churches across the world. The intention is to explore how a strengthened relation could be established in the future. Plenty of resources already exist around the country, such as buildings and personnel. The primary sources for this thesis are interviews held with contemporary artists and pastors. They are Katja Tukiainen, artist, Pauliina Turakka Purhonen, artist, Ilkka Sariola, artist-pastor and Henri Järvinen, pastor. The artists illustrate the challenges they've faced in the church context and the pastors are looking to find the root of the cause. However, each person sees potential in the future. The method used is dialogical semi-structured expert interview. The writer of this thesis is an artist-pastor herself. Experiences are exchanged and compared in hope to find a new path for the church-art dialogue. It is important to note that there cannot be a consensus between creative thought and an authorized tradition. The first step is to make a firm decision to build a long-term connection. This requires risk-taking from the church and giving up control for the sake of the artist's freedom. Mutual trust must be established through showing respect on both sides. But first, an initiative is required and that is for the church to take.

Keywords: contemporary art and the church, church art, iconoclasm, lutheran church, visual artist, pastor, artist-pastor, spiritual art, religious art

Sisältö

1 Johdanto	8
2 Nykytaide tulee, onko kirkko valmis?	18
2.1 Pauliina Turakka Purhosen ravisteleva nykytaideteos herättää kirkossa raivoa ja arvostusta	18
2.2 Katja Tukiaisen piirroshahmon kommentit suututtivat kirkollisessa lehdessä – yhteistyö kaatui sensurointipyrkimyksiin	27
2.3 Ilkka Sariola: kirkon ja nykytaiteen välillä on syvä kuilu, sillan rakentaminen on vaativaa	32
3 Pappi Henri Järvinen: nykytaide tarvitsee kirkossa ympärilleen teologiaa ja tulkitsijoita	44
4 Lopuksi	54
Lähteet	58

Kuvat

- Kuva 1. Af Hällström, S. 2018. Pauliina Turakka Purhosen teos Loviisan kirkossa joulun aikana. Artikkelissa Koivuranta, R. 2018. Loviisan kirkon alastomuutta ja eritteitä tihkuva ”toisenlainen jouluseimi” suututti yleisön – ”Yllätti tämä raivo, lynkkaus on meneillään”, kertoo järjestäjä. Helsingin Sanomat 1.1.2018. Viitattu 1.3.2024. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005509419.html>
- 19
- Kuva 2. Katja Tukiainen 2020. Luonnos Maria-maalaukseen.
- 37
- Kuva 3. Myller, M. 2019. Ilkka Sariolan teos "Rauhan Krusifiksi" Helsingin Paavalin kirkossa. Artikkelissa Karppi, T. & Aimola, O. 2019. Sateenkaarilippu liehuu ensimmäistä kertaa kirkon seinällä Suomessa, taiteilija Ilkka Sariola:

"Halusin maalata näyn, jossa myös tässä asiassa vallitsee rauha". Yleisradio
11.4.2021. Viitattu 17.5.2024. <https://yle.fi/a/3-11874886>

35

Kuva 4. Hannu Sillanpää, 2006. "Maalaustaiteen synty". 125 x 110 cm. Öljy
kankaalle.

41

Kuva 5. Katja-Maaria Kaskinen, 2018. "Valon kohtaaminen". 100 x 100 cm.
Sekatekniikka kankaalle.

43

1 Johdanto

Minulla on ollut tunne, että kirkon ja nykytaiteen yhteys voisi syntyä uudestaan ja saada uusia ulottuvuuksia pitkän historiallisen jatkumon ja yhteyden katkeamisen jälkeen. Tämä asia on kutkuttanut mieltäni jo kauan. Olen opiskellut teologian maisteriksi ja toiminut pappina 12 vuotta. Tehtyäni seurakuntapapin työtä neljä vuotta aloitin jälleen taideopinnot. Siitä lähtien olen ollut välillä joitakin jaksoja poissa seurakuntatyöstä tai toiminut siinä 50-prosenttisesti, nyt vuodesta 2015 lähtien. Niinä aikoina, kun en ole toiminut seurakuntatyössä, olen maalannut, järjestänyt näyttelyitä ja opiskellut kuvataiteilijaksi, nyt viimeisimpänä Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemiassa. Taideopintojeni pohjana ovat myös merkitykselliset vuodet Pietarin taideakatemiasta taidemaalariksi valmistuneen Viktoria Nikkarin yksityisoppilaana vuosina 1997–2000. Aloitin nuo opinnot 13-vuotiaana, ja opiskelu oli viikoittaista yksityisopetusta. Sinä aikana liikkeen ja havainnon yhteys muodostui pysyväksi osaksi identiteettiäni taidemaalarina.

Nyt, kypsemässä iässä, olen iloinnut siitä, että Taiteen uudet kontekstit-YAMK-opinnot ovat mahdollistaneet syventymisen kuvataiteen teoreettiseen ja historialliseen ulottuvuuteen. Opintoihini sisältyvät Kuvataideakatemiassa suoritettut kandidaatin ja maisteritason kurssit nimikkeellä Nykytaiteen historia ja teoria. Kurssien aikana minulla on ollut aikaa syventyä etsimään ja löytämään nykytaiteen ja teologian välisiä hentoja yhteyksiä, kohtaamispintoja ja eroavaisuuksia. Olen saanut työpaikassani Hämeenkylässä seurakunnassa Vantaalla sisällyttää työalani kuvataiteen aseman edistämisen seurakunnassa esimieheni siunauksella. Tähän on liittynyt seurakunnan yhteisökahvilassa toimivan taidegallerian toiminnan ylläpitäminen yhdessä rekrytoimieni vapaaehtoisten taiteenharrastajien kanssa. Näyttelyt ovat vaihtuneet kuukausittain, ja niitä on ollut vuodessa kahdeksan.

Lisäksi järjestin maaliskuussa 2023 tapahtumaillan Hämeenkylässä kirkkoon, johon kutsuin Vantaan taiteilijaseuran kunniajäsenen, Hannu Sillanpään keskustelemaan kanssani aiheesta taide ja henkisyys. Tapahtumassa kuultiin

taiteilijan työskentelyn filosofiaa ja syvennyttiin hänen teostensa äärelle. Hän puhui siitä, kuinka koki työskentelyssään olevan merkityksellinen hengellinen ulottuvuus, jota hän ei tarkemmin avannut. Teoksista keskusteltiin yhdessä yleisön kanssa. Keskusteluillan yleisössä ollut Vantaan taiteilijaseuran jäsen, taiteilija Jukka Syvänoja, antoi minulle palautettua tilaisuuden päätyttyä: ”Tämä oli rohkea pelinavaus. Nykytaidetta ei ole juuri käsitelty kirkossa tällä tavalla. Taiteilijat eivät yleensä puhu näistä asioista näin.” Palaute kiteytti viestin, jonka osallistujilta sain, ja toimi osaltaan eräänlaisena suunnannäyttäjänä: tämä tie voi avautua ja se kutsuu eteenpäin. Tätä ulottuvuutta on syytä tutkia.

Tilaisuus sai näkyvyyttä Kirkko ja Kaupunki -lehdessä julkaistun haastattelun myötä, ja se striimattiin laajalle yleisölle. Kirkko ja Kaupunki -lehdessä kommenttiani siteerattiin:

Kaskisen mielestä kirkossa pitäisi kuulla enemmän taiteilijoiden ääntä, koska taiteen ja uskon harjoittajissa on nähtävissä paljon samoja piirteitä.

Taiteilija tavoittelee usein mystistä kokemusta etsimisen ja itsetutkiskelun kautta. Hän pyrkii myös siihen, että kokemus tuntuisi mahdollisimman rehelliseltä ja aidolta.

Tällä tavalla taiteilijat voivat peilata omaa ihmisyytään ja henkistä polkuaan ja ehkä jopa toimia ohjaajina hiljaisuuden tielle. (Kytöharju, 2023.)

Turun sanomien jutussa, joka käsitteli näyttelyäni Pyhän Henrikin ekumeenisessa taidekappelissa vuonna 2021, kommentoin kirkon ja taiteen välistä yhteistä maaperää:

Kirkossa toivotaan ja uskotaan, että olemme kohtaamassa jotain, mikä on totta ja todellista, mikä nousee totuudesta. Myös taiteilijat pyrkivät kohti totuutta ja rehellisyyttä, sekä keskittymistä ja pysähtymistä. Taiteilijat eivät kuitenkaan ole vannoneet olevansa uskollisia minkään instituution määrittelemälle opille. Niiden välinen suhde onkin toisinaan turhauttava, mutta myös hedelmällinen. (Saarni, 2021.)

Vuonna 2017 järjestin ja organisoin kutsutaidenäyttelyn Taitelijat keskustelevat totuudesta. Projekti toteutettiin yhteistyössä Vantaan seurakuntayhtymän kanssa. Hämeenkylässä seurakuntasaliin rakennettiin galleriatila. Sinne ripustettiin maalauksia, aulaan tuotiin veistos, ja kirkkosalissa oli mahdollisuus kuunnella äänitaideteosta. Mukana projektissa oli 18 nykytaiteilijaa. Näyttelyn yhteyteen järjestettiin myös taidereitti, jonka aikana osallistujat saivat ohjatusti

meditoida valitsemansa teoksen äärellä. Näyttelyssä kävi yli 1000 ihmistä. Jotkut tulivat katsomaan näyttelyä, toiset kokivat sen tullessaan kirkolle yhteisöruokailuun. Moni näki teokset saapuessaan omaisena muistotilaisuuteen tai osallistuessaan kastekahveille, viikoittaiseen jumalanpalvelukseen tai muuhun kirkossa järjestettyyn yhteisölliseen tapahtumaan. Koin ja näin omin silmin, kuinka taide madalsi kynnystä astua kirkkoon, ja kirkko toi taiteen uusien ihmisryhmien saavutettavaksi. Minussa alkoi kyteä ajatus suuresta potentiaalista, jota voisi olla mahdollisuus hyödyntää enemmänkin.

Saadessani opiskelupaikan Taideakatemiasta pohdin, miten alkaisin rakentaa tätä yhteyttä. Aluksi minulla oli hankesuunnitelma järjestää poikkitaiteellinen tapahtuma. Korona-aika tuli kuitenkin väliin. Lopulta ajattelin, että on ehkä aloitettava tunnustelemalla maaperää ja kysymällä, mikä on nykytaiteen ja kirkon suhteen tila tänään Suomessa. Halusin etsiä taiteelle tietä takaisin pyhäksi nimitettyyn tilaan tutkimaan jännitettä, jonka uuden taiteen sisältö ja luonne sekä vuosituhantista merkitystä kantava pyhä tila luovat toistensa välille. Selvitystyötäni ohjasi päämäärä ja tavoite: katsoa tulevaisuuteen ja löytää mahdollisuuksia uudelleenlaisille avauksille ja selvittää, kuinka uudelleenlaiseen suhteeseen voisi päästä. Halusin kysyä, onko se mahdollista ja mitä siihen vaaditaan. Toisaalta oli olennaista selvittää, miksi erityisen aktiivista dialogista suhdetta ei tällä hetkellä ole. Merkittävä kysymys on myös, että mihin nykytaiteessa tänä päivänä esiintyvään tarpeeseen kirkko voi osaltaan vastata ja mihin kirkosta puuttuvaan ulottuvuuteen nykytaide voi tarjota oman vastauksensa.

Jännitteet ovat erottamaton osa nykytaiteen ja kirkon välisen suhteen luonnetta. Tavoitteeni on nähdä tämä jännite kiinnostavana haasteena, josta joskus voi seurata jotakin muutakin kuin turhauttavia yhteenottoja, kenties jotakin enemmän, kuin mitä kukaan olisi osannut odottaa. (Ks. Koestlé-Cate 2011.)

Olen hahmotellut kirkon ja nykytaiteen kohtaamisen ohjenuoraksi teoreettisen mallin lähdeaineistosta poimimistani näkökulmista. Jonathan Koestlé-Caten (2011, 341) väitöskirjassa ”A Fractious Embrace: Rethinking Ecclesiastical Encounters with Contemporary Art” esitellään filosofinen kehys, jonka puitteissa

nykytaiteen ja kirkon välinen kohtaaminen voi tapahtua. Täydennän tätä mallia CIVA:n julkaisemasta esseekokoelmasta ”Art And the Church: A Conversation Between Two Worlds” valitsemillani käytäntöön suuntaavilla ohjeilla ja ajatuksilla. CIVA eli Christians in Visual Arts on vuosina 1979–2023 toiminut organisaatio, joka pyrki konferensseilla ja aktiivisella toiminnalla tuomaan yhteen nykyaiteilijoita, eri kirkkojen edustajia sekä nykyaiteen ja kristinuskon asiantuntijoita erityisesti akateemisesta maailmasta. Edellinen lähde vastaa kysymykseen, millä ehdoilla kohtaaminen voi tapahtua, ja jälkimmäinen vastaa kysymykseen, miten tulisi toimia, kun määränpäänä on yhteyden rakentaminen. (CIVA n.d.)

Tutkimusaineistoni koostuu kahden nykyaiteilijan, yhden taiteilijapapin ja yhden papin haastattelusta. He ovat taiteilija Pauliina Turakka Purhonen, kuvataiteilija Katja Tukiainen, taiteilijapappi Ilkka Sariola ja pappi Henri Järvinen. Tarkastelen signaaleja, jotka välittyivät keskustellessani näiden ihmisten kanssa heidän kokemuksistaan.

Lähestymistapa on dialoginen, puolistrukturoitu asiantuntijahaastattelu. Tämä metodi antaa haastateltaville tilaa vastata laajasti ja vapaasti, mikä mahdollistaa yllättävien ja uusien näkökulmien esiintuomisen sekä niihin syventymisen. Dialogisuus luonnehdintana viittaa siihen, että itselläni oli haastattelijana kaksoisrooli. Koska olen kuvataiteilija ja pappi, en ollut keskusteluissa ainoastaan kuuntelija. Haastattelut olivat ajoittain pikemminkin vuoropuhelua. Ennen haastattelua lähetin jokaiselle haastateltavalle tekstin, joka tarjosi lähtökohtia keskustelulle. Kuvasin, minkälaiset näkökulmat olisivat työskentelyni kannalta kiinnostavia: haastateltavien omat kokemukset aihepiiristä ja teemaan liittyvät mahdolliset kipupisteet. Halusin kuulla, mitä aktiivisempi vuorovaikutus kirkon ja nykyaiteen välillä heidän mielestään voisi tarjota kummankin osapuolen näkökulmasta. Pyysin pohtimaan, mitä siitä voisi seurata, jos kirkon tilasta tulisi nykyaiteilijoille läheisempi kulttuurinen tila. Tila, johon kokea omistajuutta ja jossa voisi avata dialogia, haastaa, puhutella, tuoda itse valittuja teemoja ja kysymyksiä näkyväksi. (Döringer 2021, 266; Hyvärinen, Suoninen & Vuori n.d.)

Haastattelussa aloitimme ajatuksista, joita lähettämäni teksti oli nostanut. Pyrkimyksenä oli tavoittaa, mikä on kunkin haastateltavan henkilökohtainen asennoituminen aihepiiriä kohtaan. Se on mielekästä, sillä tarkastelen kahden tahon, kirkon ja nykytaiteen välistä suhdetta ja dialogin tilaa. Tämä suhde on muotoutunut sarjasta tapahtuneita asioita ja lausuttuja sanoja historian kuluessa. Tarkennan näkökulmaani haastateltaviin, heidän kokemuksiinsa, dialogiin, jota he ovat käyneet ja tapahtumiin, jotka heihin ovat vaikuttaneet. Heidän näkökulmiensa taustalla on myös jokaisen henkilöhistoria ja oma ammatillinen perspektiivi.

Toin haastattelutilanteessa esiin lähdeaineistosta poimimiani esikuvia kirkon ja nykytaiteen välisen aktiivisen suhteen luomasta potentiaalista, joka on tietyissä maissa jo pitkällä Suomeen verrattuna. Tämä visio oli horisontti, jota vasten esitin kysymyksiä, hahmottelin todennäköisyyksiä, epävarmuuksia, heikkouksia, vahvuuksia, olemassa olevia ongelmia, mahdollisia ratkaisuja. Tiedustelin motivaatiota. Tarjosin ehdotuksena omassa mielessäni syntyneitä toimintamalleja. Halusin kuulla, minkälaista vastakaikua sekä lähdeaineistosta löytyneet, että omassa mielessäni ja haastattelun kuluessa heränneet ajatukset herättivät. Lähdeaineiston tarjoamat moneen suuntaan kulkevat ajatuspolut toivat keskusteluun syvyyttä. Pääosin olen kuitenkin kehittänyt dialogia lähdeaineiston ja haastateltavien välillä pidemmälle vasta opinnäytetyön tekstiä kirjoittaessa.

Taideteoksista puhuttaessa käytän samanlaista kolmijakoa kuin Lilia Sokolova (2018, 4–5): sakraali, uskonnollinen ja autonominen taide. Sakraalitaide viittaa taiteeseen, joka on luotu liittymään osaksi uskonnollisen hartauden harjoittamista ja tukemaan hartauselämää. Sakraalitaiteen voi sanoa viittaavan symbolisesti pyhään ja edustavan sitä sakraalitulassa. Uskonnollinen taide kuvaa kristinuskon opetusta ja sisältöä ja voi olla esimerkiksi taiteilijan oman vakaumuksen ilmaisu. Autonominen taide ei nimenomaisesti pyri tuottamaan ihmisille uskonnollista kokemusta. Autonominen taide sisältää koko tekemisen spektrin itseoppineista taiteilijoista taiteen kentän suuriin nimiin.

Sana ”autonominen” viittaa taiteilijan ehdottomaan vapauteen tehdä taidetta itse valitsemistaan lähtökohdista.

Käsitellessäni nykytaiteen ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon suhdetta käytän sujuvuuden vuoksi sanaa kirkko. Kun viittaa johonkin toiseen kirkkokuntaan, määrittelen sen tekstissä erikseen.

Tausta

Taideteoksen yksi varhaisimmista käyttötarkoituksista on ollut toimia uskonnollisen riitin ja kultin objektina. Yhdysvaltalaisen taidekriitikon ja taidehistorioitsijan, James Elkinsin (2004, 5) mukaan sama piirre ilmenee kristinuskossa. Taideteos on ollut kristityille pyhiinvaelluksen kohde ja palvonnan välikappale. Se on ollut rituaalien osa. Se on voitu nähdä ihmeitätekevänä esineenä.

Traditionaalisesti taideteosta on ympäröinyt mystinen ”aura”, jonka lähelle päästäkseen on pitänyt matkustaa pyhään paikkaan, esimerkiksi kirkkoon tai luostariin. Kulttitaide ja rituaalitaide on paljon varhaisempi taiteen käyttötapa kuin uudempi ”näyttelytaide”. Kyseinen jaottelu pohjautuu saksalaisjuutalaisen filosofi Walter Benjaminin (1935, ks. Quash 62–63) näkemykseen taiteen aurasta. ”Auraattinen” kulttitaide on ominaisuuksiltaan tiettyyn kontekstiin sidottua, ajatonta ja tulkinnallisesti suljettua. Lontoon King’s Collegessa kristinuskon ja taiteiden professorina toimiva Ben Quash (2017, 62–63) vertaa auraattisen kulttitaiteen käsitettä näyttelytaiteeseen. Hän kuvaa, että näyttelytaide on kontekstuaalisesti riippumatonta, aikaansa sidottua, merkitykseltään relativistista ja avointa uusille tulkinnoille. Uudempi taide ei ole enää sijoitettuna vain sille aiottuun tiettyyn paikkaan, vaan se voi kiertää maailmaa. Siitä voidaan ottaa ja levittää kuvia. Tämä mahdollistaa yhä useammalle pääsyn taiteen äärelle. Ben Quash korostaa, että taideteoksen kohtaaminen museossa tai galleriassa on hyvin erilaista kuin sakraalitullassa. Kirkossa esillä oleva teos liittyy vastaanottajan mielessä ympäristönsä hengelliseen viitekehykseen. (Quash 2017, 62–63.)

Suomen maantieteellinen ja poliittinen historiallinen asema kahden valtakunnan ja kulttuurin välissä on heijastunut paikallisiin kirkkorakennuksiin ja kirkkotaiteeseen. Suomen evankelisluterilaisella kirkolla on historiallisesti suora yhteys keskiaikaiseen roomalaiskatoliseen kirkkoon, mutta myös idän ortodoksikirkolla on voimakas vaikutus Suomen kirkkojen arkkitehtuuriin ja kirkoissa esillä olevan kuvataiteen teologiaan. Luterilaisen oikeaoppisuuden aikakaudella kaikki kuvataide ja kirkkotekstiilit poistettiin kirkoista. Jos kirkon seinillä oli maalauksia, ne peitettiin kokonaan näkyvistä. Kuvataide palasi Suomen kirkkoihin hiljalleen 1700-luvun kuluessa. (Paavilainen n.d.)

Artway.eu -sivusto on koonnut nykytaiteen ja kirkon suhdetta käsitteleviä artikkeleita eri Euroopan maista. Suomen tilannetta on kommentoinut taiteilija Maija Paavilainen. Hän kuvaa artikkelissaan Suomen nykytaiteen kentän ja kirkon välisen yhteyden olleen vähäinen. Erilaisia yksittäisiä pyrkimyksiä luoda yhteyttä on ollut kirkon puolelta. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja nykytaiteen välillä oli 1980-luvun lopulle tullessa vain vähän vuorovaikutusta. Sekä Maija Paavilaisen (Paavilainen n.d.) Artway.eu -sivustolle antaman selonteon, että Timi Korhosen (2022, 22) luterilaista ja ortodoksista kuvan teologiaa käsittelevän väitöskirjatutkimuksen perusteella voisi todelta, että organisoitu ja jatkuva dialogi kirkon ja nykytaiteen välillä on verrattain vähäistä Suomessa. Merkittävä tahdonilmaisuu oli kirkon järjestämä kiertonäyttely Vesi, joka kiersi ympäri Suomea kahdeksassa eri museossa vuonna 1990 ja esitteli aikansa 13 merkittävää suomalaisen kuvataiteilijan teoksia. (Paavilainen n.d.)

Voisi sanoa, että Suomessa kirkon ja nykytaiteen kentän välisestä suhteesta on puuttunut yhdessä avattu filosofinen perusta, sellainen lähtökohta, jossa ymmärretään toista osapuolta ja sen edustamia arvoja. Tässä opinnäytetyössä tuon esille esimerkkejä tutkimuksista kirkon ja nykytaiteen kohtaamisista muualla Euroopassa. Kansainvälisesti tarkasteltuna viime vuosina kirkon ja nykytaiteen välille on syntynyt yhä vilkkaampaa ja elävämpää vuorovaikutusta, erityisesti katolisen kirkon ja joidenkin protestanttisten kirkkojen osalta (Sokolova 2018,10, 49, 52).

Kirkoissa niin Suomessa kuin kansainvälisesti on nähty uudenlaisia installaatioita ja tilausteoksia. Tämä uudenlaisen taiteen läsnäolo kirkkotilassa ei ole samankaltaista kuin mihin on kirkkohistoriassa vuosisatojen aikana totuttu. Varhaisempi kirkkotaide oli lähtökohdiltaan ja tulkinnaltaan yksiselitteisen uskonnollista. Nykyhetken käytännöt ja toimeksiannot ovat väitöskirjatutkija Jonathan Koestlé-Caten (2011, 8) mukaan pikemminkin olleet interventioita, jotka haastavat pyhien tilojen traditioita ja arvoja. Ne ovat voineet olla myös sellaisia objekteja, jotka rikkovat tilan visuaalisia konventioita. Tämä uudenlainen vuoropuhelu tarjoaa Koestlé-Caten mukaan mahdollisuuden rikastuttaa molempia osapuolia. Se avaa taiteelle tilaisuuksia laajentaa toimijuuttaan ja rajojaan. Samalla se luo nykytaiteen läsnäololle ja roolille kirkossa uudenlaisia merkityksiä. (Koestlé-Cate 2011, 8.)

Yksi haaste kirkon ja taiteen välisessä suhteessa, väitöskirjatutkija Nina Kokkisen (2019, 32–33, 375) mukaan, on ollut modernin taiteen aikakaudella vallinnut taiteilijoihin kohdistunut paine määrittellä itsensä joko henkiseksi, hengelliseksi tai uskonnolliseksi. Vaikka taiteilija ei olisi tätä itse tehnyt, tutkijat ovat jälkeempään näin toimineet olettaen taiteilijan olleen uskonnoton. Kokkinen painottaa, että taiteilijalla tulisi olla vapaus liikkua näiden rajalinjojen välimaastossa ilman riskiä leimautumisesta tietyn määrittelyn alle. Esimerkkeinä hän käsittelee Hugo Simbergiä ja Akseli Gallen-Kallelaa, jotka ovat käsitelleet uskonnollisia aiheita, luoneet teoksia kirkkoihin ja ammentaneet inspiraatiota erilaisista aatesuunnista, joita voi kutsua ”henkisiksi”. Kokkinen haluaisi antaa taiteilijoille tässä suhteessa vapauden kulkea rajapinnoilla ”etsijöinä” kuten nämä viime vuosisadan alun taiteilijat. Voisi olla aika todeta, että kontaktipinnan uskontoon ei tulisi millään tavalla olla leimaava tekijä tai punainen vaate, jota taiteilijan pitäisi välttää ja pelätä asemansa ja uskottavuutensa puolesta. (Kokkinen 2029, 32–33, 375.)

Opinnäytetyön rakenne

Seuraavassa pääluvussa tarkastelen dialogisissa, puolistrukturoiduissa haastatteluissa esiin nousseita teemoja. Haastateltavana olivat kuvataiteilija

Pauliina Turakka Purhonen, taiteen tohtori, kuvataiteilija Katja Tukiainen ja taiteilijapappi Ilkka Sariola. Pauliina Turakka Purhosen kohdalla keskityn käsittelemään kohua, joka syntyi Loviisan kirkossa esillä olleiden taiteilijan teosten ympärille. Teoksen saaman palautteen pohjalta selvitän, mitä se osoittaa ihmisten asenteista nykytaidetta kohtaan kirkossa. Luvusta selviää, miten taiteilija suhtautuu kirkon ja nykytaiteen välisen suhteen edistämiseen. Ja mistä arvoista ja periaatteista hän itse ei taiteilijana luovu, riippumatta siitä missä teokset ovat esillä.

Katja Tukiaisen haastattelussa käsitellään yhteistyötä kirkollisen lehden kanssa ja siinä syntyneitä ongelmia, jotka kulminoituivat lehden asettamiin rajoituksiin. Kysymykseni on, millä tavoin nämä ehdot ja rajoitukset vaikuttivat taiteilijan työskentelyyn ja mitkä ovat hänelle luovuttamattomia arvoja ja periaatteita taiteilijana. Kysyn myös, minkälaisia tavoitteita Tukiaisella on taiteilijana, mitä hän toivoisi voivansa tehdä kirkossa ja millä tavalla kirkkotila on taiteilijan näkökulmasta kiinnostava. Tukiaisen tapauskertomuksen kohdalla nousee esiin myös kysymys kirkolle: onko se valmis käsittelemään kuvattun kaltaisia haasteita uudella tavalla.

Tulevaisuuteen suuntautuen pyrin löytämään tutkimusaineistoni pohjalta ehdotuksia ratkaisumalleiksi siihen, kuinka näitä kahta tilannetta olisi voinut käsitellä paremmin ja hedelmällisemmin. Ja kuinka kriisiytyneestä kohtaamisesta olisi voinut syntyä syvälinen ja antoisa dialogi, josta olisi auennut uusia näkökulmia niin nykytaiteeseen kuin kirkon teologiaankin. Pauliina Turakka Purhosen ja Katja Tukiaisen tapausesimerkkien kohdalla käsittelen haasteita erityisesti artikkelikokoelmakirjan "Contemporary Art and the Church: A Conversation Between Two Worlds" kirjoittajilta nousevien ratkaisumallien valossa (Ks. Taylor & Worley, 2017).

Taiteilijapappi Ilkka Sariola tarjoaa kokemustensa pohjalta havaintoja sekä kirkon että nykytaiteen kentän näkökulmasta. Kummankin kontekstin asiantuntijana Sariola näkee kirkon ja nykytaiteen välisen yhteyden historialliset ja ajankohtaiset vaikeudet. Hän esitti haastattelussa näkemyksensä nykytaiteilijoiden valmiuksista ja edellytyksistä kirkossa toimimiseen sekä kirkon

vastaanottokyvystä nykytaiteen suhteen. Etsin Sariolan esittämiin haasteisiin ratkaisumalleja Kuvataideakatemia julkaisusta "Imaging the Spiritual Quest: Explorations in Art, Religion and Spirituality". Kyseisestä esseekokoelmasta ilmenee myös hengellisyyden ja henkisyiden teemojen nousseen kiinteästi osaksi kansainvälistä taidemaailman keskustelua. Ilmiö haastaa myös evankelis-luterilaista kirkkoa. (White 2018, 13.)

Puheenvuoron saa myös kuvataiteilija Hannu Sillanpää esimerkkinä autonomisen taiteen esiintuomisesta nykypäivän luterilaisessa kirkossa. Hän antoi luvan käyttää Taide ja henkisyys -illan haastattelua materiaalina opinnäytetyössäni. Samaan yhteyteen liitän oman näkemykseni omien teosteni suhteesta kirkolliseen kuvastoon.

Kolmannessa pääluvussa käsitellään nykytaiteen ja kirkon välistä suhdetta pappi Henri Järvisen kanssa. Haastattelussa Järvinen kommentoi haasteita kirkon ja nykytaiteen välillä ja pohtii niitä ratkaisulähtöisesti kirkon näkökulmasta. Pappi Henri Järvisen kanssa käydyssä dialogissa käytän taustaineistona Timi Korhosen (2022) väitöskirjaa *Crucified and Glorified Art : Lutheran and Orthodox Theology of the Image by Six Prominent Theologians of the Twentieth Century*, jossa sivutaan luterilaisten teologien asenteita nykytaidetta kohtaan 1950-luvulla. Sekä Henri Järvisen että Ilkka Sariolan kanssa käsittelemme kysymystä autonomisen nykytaiteen edellytyksistä olla rakentavalla ja mielekkäällä tavalla esillä kirkossa. Koska olen itse taiteilija ja pappi, huomasin asettuvani tutkivasta roolista käsin myös itse keskustelijaksi erityisesti Ilkka Sariolan ja Henri Järvisen kanssa. Vuorovaikutus oli puolin ja toisin kuuntelevaa ja kokemusten vertailua.

.

2 Nykyaide tulee, onko kirkko valmis?

2.1 Pauliina Turakka Purhosen ravisteleva nykyaideteos herättää kirkossa raivoa ja arvostusta

Helsingin sanomat otsikoi 1.1. 2018: "Loviisan kirkon alastomuutta ja eritteitä tihkuva toisenlainen jouluseimi suututti yleisön." "Yllätti tämä raivo, lynkkaus on meneillään", kertoo järjestäjä." (Koivuranta, 2018.)

Pauliina Turakka Purhonen oli kutsuttu rakentamaan Loviisan kirkkoon tekstiiliveistosteos jouluna 2017 (kuva 1). Teos koostuu kolmesta osasta. Yhdessä osassa mies pitää sylissään emakkoa, mutta porsaita ei näy. Toisessa osassa seisoo alaston nainen, sylissään vastasyntynyt. Napanuora on vielä näkyvillä, ja synnytyksen jälkeistä vuotoa valuu naisen jalkaa pitkin. Vieressä istuu hahmo raidallinen paita rintojensa yli nostettuna ja imettää karitsaa. Tämä hahmo muodostaa teoksen kolmannen osan.

Kuva 1. Pauliina Turakka Purhosen teos Loviisan kirkossa joulun aikana (Af Hällström 2018).

Teosta käsittelevissä sosiaalisen median keskusteluissa esiintyi kummastelevia kommentteja mm. siitä, että teokset eivät soveltuisi kirkkoon. Helsingin Sanomat poimi satojen kommenttien joukosta muutaman:

”Onneksi erosin kirkosta. Koska tällaiseen kirkkoon en halua kuulua enkä maksaa kirkollisveroa.” ”Käsi ylös ne, jotka haluaisivat kyseisten taideteosten röhnöttävän läheisen arkun ympärillä”. ”No huh huh, en ole uskovainen enkä käy kirkossa, mutta minä kuitenkin pidän kirkkoa pyhänä paikkana, ja nämä kuvat

ihan missä vaan muualla sivuuttaisin hymyllä, mutta ainoa paikka, missä en näitä haluaisi nähdä tai esiteltävän on kirkko. Onko nyt niin että kuitenkin kirkko on se joka haluaa saada lisää julkisuutta keinolla millä hyvänsä?” (Koivuranta 2018.)

Yleisöltä tuli myös myönteistä palautetta. Kiiteltiin esimerkiksi sitä, että teoskokonaisuus oli kiinnostava ja näytti herättävän tunteita. Näyttelyn oli järjestänyt Loviisan suomalaisen seurakunnan kanttori Suvi af Hällström. Hän ilmaisi Helsingin Sanomille olleensa yllättynyt raivosta, joka välillä oli pelottavaakin. Hänen mukaansa näyttely oli ammuttu alas järkyttävin sanoin. Hän koki, että lynkkaus oli meneillään. Hän itse näki teokset kauniina, monikerroksisina ja symbolisina. (Koivuranta 2018.)

Tavatessani kuvataiteilija Pauliina Turakka Purhosen kysyin hänen näkemystään Loviisan kirkkoon tuodun teoksen suhteen: julistaako hänen taiteensa jotakin, kun sen tuo kirkkoon. Taiteilija naurahti ja vastasi:

Kyllähän mä olen evankelista, vaikka mä en ole uskovainen. Mun mielestä on hirveen tukalaa monella tapaa niin kuin olla ihminen. Sen takia, ettei pelkästään uskovaisten (mielestä) vaan niin kuin yhteiskunnassa ylipäättään, on hirveästi ajatuksia siitä, että millainen tulisi, pitäisi olla naisena tai miehenä tai lapsena tai siltä väliltä. (Turakka Purhonen P., haastattelu 15.3.2021.)

Taiteilija kertoi veistostensa lähtökohtana olevan halu tutkia jotain, joka on tukalaa. Veistosten tekeminen on työlästä. Työskentely vaatii sen, että siinä käsittelee jotain henkilökohtaista ongelmaa aiheeseen liittyen, jotta sitä jaksaa työstää. Hän pohti, että ehkä teoksista tulee jonkinlaisia julistuksia tai kannanottoja, mutta se ei ole hänen lähtökohtansa. Hän ei halua olla sanomassa ihmisille tai kenellekään, miten heidän tulisi olla. Hän tuo näkyväksi jotakin, mikä koskettaa, tekee kipeää tai tuo iloa.

Totesin hänelle, että kirkko itsessään on tilana julistava. Kysyin, kokeeko hän, että taideteokselle tapahtuu jonkinlainen position muutos, kun se tuodaan kirkkoon. Osallistuuko teos samaan julistukseen tilan kanssa? Pauliina Turakka Purhonen kommentoi olevansa asialle todennäköisesti sokea. Hän on itse kahden papin lapsi. Hän kokee, että kirkko on hänen kotikenttensä, safe space. ”Ihmisethän voi olla minkälaisia vaan ja kuinka ahdasmielisiä vaan, jotka siellä viihtyy, mutta se itse tila ei ole sitä.” (Turakka Purhonen, P., haastattelu 15.3.2021.)

Pauliina Turakka Purhonen kuvaa, kuinka pyhää tarkoittava sana on ruotsin kielessä *helg*, joka on sukua sanalle *hel*, jollekin, joka on kokonainen ja ehjä.

Se, mikä on ehjä, sisältää kaikki puolet. Se ei ole sensuroitu kuva asiasta. Kyllä mä suhtaudun taiteeseenkin ja taidetiloihin semmoisella tietynlaisella hartaudella ja vähän niin kuin kieli poskessa. En mä voi viedä kaunisteltuja tai rumennettuja versioita todellisuudesta vaan sitä, miten asiat näkee. (Turakka Purhonen P., haastattelu 15.3.2021.)

Totesin hänelle: ”Vaikuttaa siltä, että kirkkoon teoksensa tuovalla taiteilijalla pitää olla aika selkeä sisäinen ymmärrys siitä, mitä hänen taiteensa edustaa ja miksi se saa olla kirkkotilassa, vaikka ihmisiltä tulisi kritiikkiä. Taiteilijalla tulisi olla sellainen ryhti, joka nousee hänen omasta suhteestaan tilaan ja ymmärryksestään tilan luonteesta. Toki eri ihmisillä voi olla erilainen näkemys taiteilijan kanssa, ja jotkut voivat kokea, että taitelija rikkoo heidän näkemystään kirkkotilan karaktääristä.”

Moni Loviisan kirkossa käynyt oli sitä mieltä, että Turakka Purhosen teokset eivät sopineet kirkkotilaan. Väitöskirjatutkija Jonathan Koestlé-Cate (2011, 9) on tuonut tutkimuksessaan esiin kiinnostavia näkökulmia taiteeseen, joka ei näennäisesti ”sovi” kirkkoon. Hän on Ison-Britannian kontekstissa huomannut, että monet kirkossa kävijät kokevat levottomuutta suhteessa nykytaiteeseen kirkkotilassa. Nykytaiteessa nähdään mieltymystä pyhäinhäväistykseen ja moraalisten rajojen rikkomiseen. Kuraattori-pastori Rod Pattenden on Koestlé-Caten mukaan kuvannut nykytaiteen tuomisen kirkkoon olevan kuin toisi paikalle kurittoman ja vastakkainasettelua aiheuttavan seurakunnan.

Kuraattori-pastori Friedhelm Mennekes on kuitenkin, kaikesta huolimatta, sitä mieltä, että rinnakkaiselon haasteet eivät saisi olla esteenä vuorovaikutukselle. Hänen mukaansa haasteet ovat nimenomaan positiivinen ulottuvuus teoksen ja tilan välisessä suhteessa. Kirkon ja taiteen välillä on vääjäämättä ratkaisematon ristiriita. Mennekesin näkökulmasta on suorastaan oleellista, että taideteos osallistuu myönteisesti ja aktiivisesti, ei passiivisesti, vuorovaikuttamaan kirkollisessa tilassa ja myös riitelemään ja järkyttämään sitä, jos se on tarpeen. Hän on mieltynyt teoksiin, jotka pyrkivät rikkomaan tilan

karaktääriä, asettumaan konfliktiin ja sitä kautta dialogiin. (Koestlé-Cate 2011, 10.)

Kuvataiteilija Turakka Purhonen pohtii, että taiteilijan suhde omaan tekemiseen tulee olla hyvin selkeä. ”Että sitä ei muutu ikään kuin siistiksi ja hajuttomaksi ja mauttomaksi kun tulee kirkkotilaan.” (Turakka Purhonen, P., haastattelu 15.3.2021.)

Ben Quashin (2017, 61) mukaan uskonnollinen taide on usein liian yksiselitteistä, saarnaavaa, turvallisuushakuista ja kitschiä. Mutta kun taide vapautetaan uskonnollisista ehdottomuuksista, se ravistelee väärää turvallisuudentunnetta ja pitäytymistä staattisiin, valmiisiin vastauksiin.

Kysyin, miten Pauliina Turakka Purhonen oli kokenut teosten saaman kritiikin. Hän vastasi olleensa vähän ”puulla päähän lyöty.” Hän muistelee, että kuraattori oli saanut paljon ”paskaa niskaan”, tappouhkauksiakin.

Vastaavan tapainen voimakas konflikti tapahtui Saksassa. Jonathan Koestlé-Caté (2011, 327) kertoo väitöskirjassaan tapauksesta, joka tunnetaan nimellä Heidelberg controversy. Heidelbergin kaupungissa sijaitsevaan Heilig Geist Kirche nimiseen kirkkoon oltiin tuomassa uutta designia, joka voitti puolelleen kirkon johdon ja saksalaiset korkean profiilin esteetikot. Projekti kuitenkin keskeytettiin yleisön valitusten vuoksi. Kyseinen tapauskertomus näytti, Koestlé-Caten näkökulmasta, tuovan esiin seurakuntalaisten toiveen takertua uskonnollisiin kliseisiin, kun taiteilija olisi tarjonnut kompleksista, nykyaikaista kuvastoa, jonka merkitys ei ollut helposti ratkaistavissa.

Koestlé-Cate (2011, 328) painottaa vakavasti, että aikana, jolloin kristinusko kamppailee merkityksellisen ja relevantin itseilmaisun kanssa, kyseisen kaltainen reaktio on osoitus syvällisen kohtaamisen ja kysymysten väistämisestä ja helpon ja yksiselitteisen taiteen valitsemisesta. Tapauksesta virinnyt keskustelu toi esiin sen, että taiteen ei pitäisi olla huolissaan siitä, tuleeko se ymmärretyksi, eikä sen pitäisi pyrkiä miellyttämään niitä, jotka eivät ymmärrä sitä. Kuten uskonnossa, taiteen tärkein periaate ja ihanne on, Koestlé-

Caten mukaan, totuus. Ja juuri tämä tosiasia ajaa sitä kohti uskonnon “kummallista” läheisyyttä.

Voisi päätellä, että Turakka Purhosen teoksen syvällisempi ulottuvuus ei auennut kriitikoille. Ainoa reaktio, johon jäätiin jumiin, oli shokki, hämmennys ja suuttumus. Teoksen syvemmät kerrokset jäivät tämän tunnekuohun vallassa tavoittamatta.

Moni kuitenkin näki myös syvemmälle. Etelä-Suomen Sanomat otsikoi 13.1. 2018: ”Ja taas Suomi suuttui -tällä kertaa taideteoksesta Loviisan kirkossa”. Toimittaja Kaisa Hako (2018) kuvasi somen pauhaavan, että teos oli ”irvokas ja mauton, rienausta.” Hän kuitenkin pysähtyi katsomaan teosta kristinuskoon perehtyneen ihmisen näkökulmasta. Hän toteaa, että ”jos he tuntisivat Raamattunsa, he tietäisivät, että Karitsa symboloi Kristusta. Karitsaa imettävän naisveistoksen voi siten ymmärtää Mariaksi.” Kaisa Hako myös huomauttaa, että jos kyseessä olisi renessanssimaalaus eikä 2010-luvulla esitelty tekstiiliveistos, kukaan ei ihmettelisi. Kieltämättä kuka tahansa renessanssimaalauksia nähnyt ihminen voisi varmasti yhtyä Kaisa Hakon näkemykseen. Vanhoissa maalauksissa olemme tottuneet hyvin rajuunkin, vertauskuvalliseen kuvastoon. Kaisa Hako toteaaakin Turakka Purhosen veistoksista: ”Teos vaatii pohdiskelua.”

Kaisa Hako tuo esiin myös possua hoivaavasta miehestä näkökulman, joka osuu suoraan tämän päivän eettiseen keskusteluun tuotantoeläinten kohtelusta. Hän toteaa: ”Suomalainen kyllä tykkää jouluna possusta, mutta sen pitää olla kuolleena uunissa, ei hoivattavana sylissä.” Hän kysyy, mistä suomalainen suuttuu, kun hän suuttuu tällaisesta taiteesta kirkossa. Hän huomauttaa, että Jumalan olemassaoloa ei ole kyseenalaistettu, mutta suomalaiset pöyristyvät hahmoista, jotka hoivaavat. Hän ihmettelee ja kysyy: Miksi?

Siksikö, että synnyttänyt nainen näyttää synnyttäneeltä naiselta eikä siististi kammatulta joulukortti-Marialta? Siksikö, että hahmoista tulee mieleen oikea elämä, joka on epätäydellisyyttä, verta, hoivaamista ja usein myös kipua?” (Hako, 2018.)

Pauliina Turakka Purhonen kertoo kasvaneensa sellaisen evankeliumin kanssa, johon kuuluvat ilomme, tappiomme ja kaikki se, mitä olemme.

Tämähän oli joulun aikaan, ja silloin on kaikista eniten niitä ihmisiä, jotka käy siellä kerran vuodessa. Joiden mielestä kaiken pitää olla niin kuin se on aina ollut. Joulukuukausi on pilalla, jos ei asiat tapahdu niin kuin ne on aina tapahtuneet ja näytä siltä, jolta ne on aina näyttäneet. Mä luulen, että kaikista eniten oli kyse siitä. (Turakka Purhonen P., haastattelu 15.3.2021.)

Totesin hänelle, että mielestäni hänen teoksessaan on nimenomaan kyse julistamisesta, että teos oli kannanotto, jonkin syvemmän arvon pitämistä esillä. Jatkoisin pohdintaani siitä, että kun nykytaidetta tuodaan kirkkoon, kuten pastori Henri Järvinen minulle haastattelussa totesi, se tarvitse ympärilleen teologiaa ja jonkun ihmisen, joka lähtee viemään asiaa eteenpäin. (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021.)

Samoilla linjoilla on Minnesotan Bethel -yliopiston taidehistorian professori Wayne Roosa (2017, 17–18). Hänen mukaansa mielekkään dialogin edistämiseksi näiden kahden maailman, kirkon ja nykytaiteen, välillä tarvitaan asiantuntijoita, diplomaatteja, tulkkeja ja välittäjiä.

Jonathan Koestlé-Cate esittelee väitöskirjassaan Alain Badioun teorian kahden toisilleen vieraan diskurssin kohtaamisesta tai ”kohtauttamisesta”. Vuorovaikutuksen filosofiset kehykset ja ehdot muodostuvat kolmesta tehtävästä. Ensinnä valintojen ja päätösten tekemisestä, etäisyyksien ja poikkeuksien käsittelemisestä: jokaisen konfrontaation ja kohtaamisen kohdalla on tehtävä tietoinen valinta ja päätös. Toiseksi: luovan ajattelun ja auktoriteetin ohjaaman tradition välillä ei voi olla konsensusta. Kolmanneksi: on oleellista, että muodostetaan tai löydetään tila poikkeukselle, murrokselle ja repeämälle, jonka tämä kohtaaminen väistämättä aiheuttaa ja tarjoaa. On uskallettava tehdä rohkea päätös, kuten uudenlaisen taideteoksen tuominen kirkkoon. On päästettävä irti vallasta, eli annettava taiteilijalle vapaus. On käsiteltävä seuraukset. (Badiou 2006, 3; Koestlé-Cate 2011, 341.)

Suurimmalla osalla ihmisistä sekä kirkon että nykytaiteen puolella ei ole tarpeeksi ajantasaista tietoa tai ymmärrystä toisesta osapuolesta. Kirkon puolella tarvitaan tietoa nykytaiteilijoista, taidesuuntauksista ja nykytaiteen

arvoista. Taiteilijoiden puolella taas olisi hyötyä raamatullisen ja kirkollisen kielen tuntemuksesta ja tietoisuudesta siitä, että on olemassa erilaisia teologisia suuntauksia.

Kirkollisen traditionaalisen kuvaston tuntevien taiteilijoiden, kuten Pauliina Turakka Purhosen kohdalla ei kuitenkaan ole lainkaan kyse tiedon puutteesta. Hänen kaltaisiaan taiteilijoita voisi kutsua esimerkiksi traditio-osaaviksi taiteilijoiksi. Traditio-osaajilla, kuten Turakka Purhosella, on syvä ymmärrys kristillisen sisällön ytimeistä. Näin ollen he voivat terävänäköisesti esittää taiteensa kautta teologisia kannanottoja. He voivat uudistaa kirkon kuvastoa ja syventää nykytaiteen teologiaa.

Yksi näkökulma, joka Pauliina Turakka Purhosen teoksessa nousee esiin, on kristittyjen ja kristinuskon hankalakin suhde kehollisuuteen. Erityisesti naisen kehoa kohtaan, johon liitetään odotuksia puhtaudesta, neitseellisestä siveellisyydestä ja kapeasti määritellystä esteettisyydestä. Tämän voi nähdä jopa nurinkurisena kristinuskon sanomaan nähden. "Ei hänellä ollut muotoa eikä kauneutta, jota olisimme ihailleen katselleet" (Raamattu 1992, Jes. 53:2).

Mistä sitten aloittaa yhteyden rakentaminen taiteilijan ja kirkon välille? Pauliina Turakka Purhonen korostaa, että hänet oli kutsuttu tuomaan teoskokonaisuus kirkkoon. Hän ei ollut itse sinne pyrkinyt.

Kysyin häneltä, onko taiteilijoita vaikea saada tuomaan teoksiaan näytille kirkkotilaan ja voisiko siihen liittyä leimautumisen pelkoa. Turakka Purhonen arvelee, että taiteilijoiden keskuudessa on monenlaisia näkökantoja. Voi olla, että kristinuskon kuvasto ei joillekin ole läheistä tai uskonto nähdään ylipäätään negatiivisena ilmiönä, "että uskonto sinänsä on niin kuin väkivaltaa ihmistä tai yksilöä tai ihmisen vapautta tai vapaata kehittymistä vastaan." Tämä koskee osaa kuvataiteilijoista. Turakka Purhonen pohtii, että 1990-luvulla taiteilijoilla on saattanut olla leimautumisen pelkoa, mutta tänä päivänä monimuotoinen henkisyys ja hengellisyys on tullut tavallisemmaksi.

Kysyin, mitä evankelisluterilaiselta kirkolta vaadittaisiin, että siitä voisi tulla paikka, jonka taiteilija voisi tuntea kotikentäksi. Taide tavoittaa kirkossa

monenlaisia ihmisiä erityisen herkissä tilanteissa. Jos yhteys löytyisi ja monipuolistuisi, se voisi antaa paljon niin kirkolle kuin taiteilijoille, kaikille, jotka taidetta näkisivät. Turakka Purhonen on sitä mieltä, että kirkot ovat oikein hienoja tiloja. Niihin liittyy kuitenkin konkreettisia haasteita: tiloihin on esimerkiksi aika hankala ripustaa. “Jos on suojeltuja rakennuksia, joihin ei saa kiinnittää mitään seiniin, se vaatii vähän semmoista kekseliäisyyttä,” hän huomauttaa. (Turakka Purhonen P., haastattelu 15.3.2021.)

Kirkon ja nykytaiteilijoiden välisen yhteyden rakentumisen kannalta Turakka Purhonen nostaa tärkeimmäksi seuraavan asian: “Ennen kaikkea se vaatii sitä, että papisto pyytäisi. Sehän lähtee varmaan pienestä ja leviää sitten.” Hän jatkaa:

Seurakunnassa, jolla on oma suhde kuvaan sillä lailla, että hei, mä tykkään tästä (tietystä taiteilijasta), mä luulen, että aika harva sanoo ei, uskonnonvastainenkin. Mä luulen, että se on kuitenkin kiinnostavaa. Tilat on kiinnostavia, erilaisia kuin galleriatilat. Ne on niin kuin valmiiksi ladattuja tiloja, ja ne on kauniita. (Turakka Purhonen P., haastattelu 15.3.2021.)

Pauliina Turakka Purhosen ajatukseen siitä, että kirkon työntekijät ovat vastuussa yhteyden rakentamisen aloittamisesta, yhtyvät myös taiteilija Marianne Lettieri ja taidemaalari Sandra Bowden (2017, 52). He kehottavat pappeja kutsumaan taiteilijoita päätöksentekoprosesseihin ja osoittamaan arvostusta taiteilijoita kohtaan palkkaamalla heitä.

Näkemykseen yhtyy myös uskonnon ja kulttuurin professori Taylor Worley (2017, 81) Trinity International Universitysta Illinoisista. Hän kehottaa kirkon ihmisiä vierailemaan taiteen tiloissa ja herättämään syvällistä keskustelua taidemaailman keskuudessa. Hän kuvaa, kuinka yhteyden luominen vaatii kirkolta joskus kutsumisen lisäksi pitkäaikaista yhteyden rakentamista taiteilijan kanssa, jotta luottamus voisi syntyä. Hänen mukaansa kirkon ihmisten tulisi osallistua lähes kaikkeen, mitä taidemaailmalla on tarjottavana. Näin kirkon ihmiset voisivat, hänen mukaansa, toteuttaa kutsumustaan maailmassa, jossa he ovat vieraita. (Worley 2017, 81.)

2.2 Katja Tukiaisen piirroshahmon kommentit suututtivat kirkollisessa lehdessä – yhteistyö kaatui sensurointipyrkimyksiin

Kuten Pauliina Turakka Purhonen, myös kuvataiteilija Katja Tukiainen on lähtöisin pappissuvusta. Tukiaisen isosisä oli kirkkoherra ja isä on sairaalapappi. Tutkimusaiheeni kannalta kiinnostavaa on hänen joutumisensa lievän kirkollisen skisman keskelle, kun hän 1990-luvulla teki pilapiirroksia Helsingin seurakuntayhtymän lehteen Kirkko ja kaupunkiin.

“Se oli tosi kivaa. Se oikeastaan loppui siihen, että mulle alettiin laittaa rajoja joka paikkaan toimituksessa, varmaan sen takia, että palautetta tuli.” Tukiaiselle alettiin asettaa ehtoja: hän ei piirroksissaan saisi käsitellä sakramenteja, jotka evankelisluterilaisessa kirkossa ovat kaste ja ehtoollinen, tai Jeesuksen persoonaa. Kun näitä sääntöjä alettiin esittää, Tukiainen katsoi tien olevan tukossa. (Tukiainen K., haastattelu 7.4.2021.)

“Kun rajoja alkaa tulla, tuntuu, että taiteilija ei enää... Alkaa olla varuillaan, ja silloin havainnointikyky kärsii.” Tukiainen toteaa, että ajat ovat muuttuneet. Esimerkiksi myöhemmin samassa lehdessä pilapiirtäjänä toimineen Ville Rannan kohdalla ei enää vaikuttanut olevan samankaltaisia rajoituksia.

Erityisesti kielteisiä reaktioita olivat herättäneet piirrokset, joissa esiintyi Tukiaisen maalauksista tuttu saporopäinen tyttö.

Mä muistan, että eniten närää taisi herättää sellainen, että se tyttö katsoi alttarille, missä aika ylhäällä roikkui krusifiksi, missä Jeesus riippui siinä ristillä. Sit se tyttö vain katsoi sinne ylös ja sanoi että “riippuvainen”.

Tukiaisen mukaan tämä liittyi tietenkin siihen, että lapsi katsoi ja näki, että hahmo riippui. Hän jatkoi pohdiskeluaan ja totesi, että samalla tavalla ihminen voi olla uskonnosta riippuvainen. Hänen mukaansa hänen piirustuksensa olivat aforismimaisia.

Tukiainen oli pitkään ollut kasvissyöjä. Toisessa esimerkkipiirroksessa tyttö oli sanonut ehtoollisella: “Saisiko kasvisversion?” Se oli loukannut lehden lukijoita. Tukiainen oli hahmon kautta luonut itselleen eräänlaisen viattoman,

mahdollisesti samaistuttavan lapsenmielisen position. Lapsi on vapaa ja voi sanoa spontaanisti ääneen ajatuksen, joka siinä hetkessä herää.

Taiteilijan vapaus kuuluu taiteilijan integriteettiin ja laajemminkin taiteilijan positioon elämässä, yhteiskunnassa, missä tahansa kontekstissa. Hänen tulee voida olla vapaa tarkkailija, rehellisesti tarvittaessa hölmö. Hänen tulee voida lähestyä ilmiöitä ei-tietämisen tilasta käsin. Tällainen positio ei ole vieras kristillisessä teologiassakaan. Apofaattinen teologia on suuntaus, jolle tutkijat ovat löytäneet yhtymäkohtia nykytaiteen taiteenfilosofian kanssa. Apofaattinen teologia lähtee Jumalan ymmärtämisen etsimisessä siitä, mitä Jumala ei ole. Se antaa paljon tilaa kysymyksille ja luovalle eli vapaasti assosioivalle tarkkailulle. (Evans 2020, 37.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa varmaankin jokainen on jollakin tavalla tullut kosketuksiin kristinuskon kanssa, vähintäänkin kulttuurin kautta, olipa suhde siihen minkäläinen tahansa, läheinen, etäinen, myönteinen, torjuva tai neutraali. Kirkko näkyy kulttuurimme taustapeilissä.

On syytä kysyä, onko kirkossa todella tarpeen pelätä sitä, että joku löytää näkökulman kirkon sisäisen kielipelin ulkopuolelta ja tutkii sitä välimatkan päästä, ennen kuin hänelle on ehditty tuhanteen kertaan selittää, mitä mikäkin tarkoittaa. Onko se kirkolle vaarallista vai innostavaa? Nämäkin taiteilijan esittämät epäsovinnaiset ja samaan aikaan syvälliset näkökulmat olisi voitu ottaa vastaan tuoreina ajatuksina. Voisiko olla niin, että säikähdysten aiheuttava taideteos voitaisiin kohdata kirkossa uskalluksella ja nähdä siinä mahdollisuus tutkia tuttuja asioita uusien silmin?

Katja Tukiainen toteaa, että ei ole joutunut konfrontaatioon traditionaalisen luterilaisen kirkkoarkkitehtuurin kanssa. Hän toivoo, että sellainenkin tilanne vielä tulisi, että hän pääsisi tekemään teoksen kirkkoon ja siten pääsisi dialogiin kirkkotilan kanssa. Hän kertoi esittäneensä Askel-lehden haastattelussa toiveen, että olisi ihana tehdä esimerkiksi alttaritaulu modernista madonnasta. (Tukiainen K., haastattelu 7.4.2021.)

Tukiainen toteaa kirkkotilan tuovan teoksen ympärille parhaimmillaan erityisen hienoviritteisyyden. Hän tietää tämän tarkoittavan myös sitä, että ihmiset ovat herkempiä loukkaantumaan sellaisista teoksista, jotka rikkovat totuttua kuvastoa. Hänen omat maalauksensa ovat moniselitteisiä, ja hän toivookin, että niitä katsottaisiin mystisyyden kautta. Hän haluaa johdattaa ihmisiä “semmoiselle tasolle, missä ei tarvitse aikuisenkaan olla varuillaan.” (Tukiainen K., haastattelu 7.4.2021.)

Pohdin keskustellessani hänen kanssaan, että ihmisiä pitäisi kirkossa auttaa tällaista vapautumista kohti. Jollakin tavalla sellainen turvallisuuden taso tulisi löytää, että heidän ei tarvitsisi asennoitua defensiivisesti, ikään kuin nykytaide olisi uhka, jota vastaan tulisi puolustautua. Siinä missä kirkollinen kuvasto voi olla nykyihmiselle vierasta, voi nykytaidekin näyttäytyä kirkolliselle ihmiselle käsittämättömänä ja vieraana.

Tilanne ei voi muuttua ilman kunnioittavaa ja syvällistä dialogia, vuorovaikutusta ja asiantuntevia välittäjiä. Wayne Roosan (2017, 15–16, 26) mukaan kirkon ja nykytaiteen välinen suhde on ambivalentti ja kompleksinen. Kummallakin on omat, osin vastakkaiset arvot. Kirkolla on syystäkin varauksellinen suhde nykytaiteeseen, sillä taidemaailmassa on hyväksyttävää käsitellä uskontoa esimerkiksi ironiseen ja skeptiseen sävyyn. Tämä nousee modernin taiteen avantgardistisesta perinnöstä. Toisaalta myös kirkon itseymmärrykseen kuuluu, tervehkisyden nimissä, jatkuva peiliin katsominen ja itsekritiikki. Vanhassa testamentissa yhteiskunnan ja uskonnollisen instituution kritisoiminen oli yksi profeettojen tehtävistä. (Roosa 2017, 15–16, 26.)

Performanssia pidetään melko uutena nykytaiteen muotona, mutta Roosa (2017, 15–16, 26) huomauttaa, että Jumala ohjasi Raamatun kertomuksissa profeettoja suorittamaan merkillisiäkin performansseja. Jahve esimerkiksi määräsi profeetta Jesajan saarnaamaan alastomana kolmen vuoden ajan paljastaakseen israelilaisten korruptoituneen liiton vihollisen kanssa. Vastaavuutta voi löytää esimerkiksi japanilaisen nykytaiteilijan Yayoi Kusaman performanssista, jossa ihmiset 5. lokakuuta 1968 tanssivat alasti New

Yorokin pörssin edessä paljastaakseen epäpyhän liiton valtion aseteollisuuden ja osakepörssin välillä Vietnamin sodan aikana. (TATE n.d.)

Profeettojen tehtävänä on historiallisesti ollut paljastaa korruptio ja ohjata oikealle tielle. Roosan (2017, 15–16) mukaan tämä struktuurinen ja moraalinen paralleeli avantgardeen nähden on kiehtova. Profeetat toimivat usein sosiaalisen käyttäytymisen näkökulmasta huomioherättävillä ja oudoillakin tavoilla. He pyrkivät toiminnallaan shokeeraamaan ihmisiä herättääkseen näissä tietoisuuden ristiriidasta, joka yhteiskunnassa vallitsi hengellisiin ihanteisiin nähden. (Roosa 2017, 15–16, 26.)

Kysyin Tukiaiselta, minkälaisen modernin madonnatulkinnan hän tekisi. Hän kertoi jo tehneensä luonnoksen, joka painettiin Askel-lehteen (kuva 2). Siinä oli kuvattu nuori äiti, joka pyörittää hulavannetta ja jolla on lapsi harteillaan. Tukiainen kertoo, että äiti on Maria ja lapsi on Jeesus. Hulavanne on sädekehä, joka ei olekaan pään päällä vaan lantion ympärillä, koska nainen oli synnyttäjä.

Kuva 2. Katja Tukiainen 2020. Luonnos Maria-maalaukseen (Tukiainen 2020).

Tukiaisen visio sisältää teologisen konnotaation, viestin kehon pyhydestä, juuri naisen lantion pyhydestä. Kuva on jotakin, mihin kirkossa ei ole totuttu, ja kuitenkin siinä on syvälinen teologinen ydin. Nykytaiteen tarjoama kuvasto voi olla uudistava, vieras ja hätkähdyttävä. Onko kirkko valmis katsomaan sitä ja vastaavan kaltaisia rohkeita näkökulmia avoimesti?

Wayne Roosa (2017, 29) kirjoittaa: “Sitä, mikä on mahdollista, ei ole vielä olemassa. Me emme tiedä, miltä se voisi näyttää.” Hän kutsuu molempia osapuolia nostamaan katseensa omista doktriineistaan ja kohdistamaan sen syvemmälle, yhteyden löytämiseksi.

2.3 Ilkka Sariola: kirkon ja nykytaiteen välillä on syvä kuilu, sillan rakentaminen on vaativaa

Ilkka Sariola on sekä kuvataiteilija että pappi. Haastattelemistani asiantuntijoista hänellä oli kaikkein pessimistisin näkemys kirkon ja nykytaiteen välisen vuorovaikutuksen mahdollisuuksista. (Sariola, I., haastattelu 22.3.2021.)

Sariola kertoo, että taiteilijan toimeentulo on yksi asia, joka hiertää. “On tajuttoman vaikeata saada edes mitään pientä järjestäytyneitä toimeentuloa kuvataiteilijana kirkossa, jos antaa koko ammattitaitonsa.” Sariola pitää itseään onnekkaana, että on saanut töitä ja voinut tehdä kaksi pysyvää teosta, krusifiksit Paavalin kirkkoon ja Kallion kirkkoon. Poikkeuksellisesti hän oli saanut toisen krusifiksin valmistamisesta kahden kuukauden palkan. Palkka ei kuitenkaan läheskään kattanut teoksen valmistamisen kustannuksia. (Sariola, I., haastattelu 22.3.2021.)

Sariola viittasi myös lähimenneisyydessä rakennettuun uuteen kirkkorakennukseen, jonka kohdalla ei taiteen osalta “käytetty edes prosenttiperiaatetta”. Prosenttiperiaate on valtakunnalliseksi laadittu suositus, jonka mukaan tietty prosenttiosuus rakentamisbudjetista käytetään taiteen hankintaan rakennuskohteessa. Perinteisessä prosenttiperiaatteen määritelmässä suositellaan, että noin yksi prosentti rakennushankkeen budjetista käytetään taiteeseen. (Suomen taiteilijaseura 2019, 4.)

Rahoitusnäkökulma on vain yksi, vaikkakin hyvin merkittävä haaste taiteen ja kirkon välisessä yhteydessä. Sariola näkee, että luterilaisen kirkon ja nykytaiteen välinen juopa on oikeastaan syvä kuilu, joka sai alkunsa jo reformaatiosta ja on siitä lähtien pitänyt nämä kaksi todellisuutta erillään toisistaan. Tämä todellisuus koskee nimenomaan luterilaista kirkkoa, katolinen

kirkko on säilyttänyt elävän ja vahvan suhteen kuvaan niin traditiossa kuin nykyhetkessä, Sariola huomauttaa. Sen voi Sariolan mukaan nähdä, jos vierailee vaikka Berliinissä kirkossa, johon astuessa kokee taiteelle määritellyn tilan, jossa on vaihtuvia modernin taiteen näyttelyitä. Sariola toteaa, että katolisessa maailmassa taiteilijat ovat usein vahvemmin kristinuskon symbolien kanssa vuorovaikutuksessa ja voivat viitata niihin mielekkäästi. Taiteilijat osaavat ammentaa traditiosta ja kommentoida sitä nykyhetken näkökulmasta. (Sariola, I., haastattelu 22.3.2021.)

Sariola toteaa, että samaan aikaan, kun kirkolla ei ole nykytaiteeseen liittyvää kielitaitoa ja käsittelykykyä, myöskään taiteilijoilla ei Suomessa ole vahvaa yhteyttä kirkon traditioon, kirkkotaiteen kuvaston konventioihin tai ymmärrystä kristillisessä kuvatradiotiossa käytettyjen symbolien merkityksestä. Suhde kirkkoon on usein myös leimallisen kielteinen. Tähän vaikuttaa muun muassa kirkon sisäinen avioliittokäsitykseen liittyvä skisma. Toisaalta kirkon kertomukset eivät ole taiteilijoille tuttuja, joten liittymäkohtaa kirkkoon on vaikea nähdä. Tästä syystä taiteen esittäminen kirkossa voi monen taiteilijan mielessä tuntua väärältä. (Sariola, I., haastattelu 22.3.2021.)

Toisenlaisena positiivisena esimerkkinä hän nostaa esiin kollegansa, tässä opinnäytetyössä esillä olevan Pauliina Turakka Purhosen, jonka teokset esimerkiksi Loviisan kirkossa olivat juuri sitä, millaista nykytaiteen teologinen syvälinen näkökulma voi parhaimmillaan olla: ravistelevaa, kohti käyvää ja puhuttelevaa. Turakka Purhonen on esimerkki taiteilijasta, jonka vahvuutena kirkossa toimimiseen on kristillisen tradition tunteminen ja syvälinen teologinen tietopohja. Hän voi puhutella taiteensa kautta osuvasti. Tällainen kyky on nykytaiteilijoiden keskuudessa Sariolan mukaan harvinainen. Sariola toteaa, että hän odottaa paljon taiteelta, joka kirkkoon tuodaan esille. Muuten se ei puhuttele häntä. (Sariola, I., haastattelu 22.3.2021.)

Sariolan oma Paavalin kirkkoon tekemä Rauhan krusifiksi -teos liittyy kristilliseen kuvatradiotioon (kuva 3). Kuva-aihe on perinteinen, mutta Sariola on yhdistänyt siihen visuaalisia elementtejä, joiden kautta syntyy yhteys nykyhetkeen. Krusifiksin yläosassa on esimerkiksi kuvattu sateenkaarilippu,

sekä lammas ja susi rauhanomaisesti yhdessä sen alla. Yleisradion haastattelussa vuodelta 2021 Sariola kertoi, että halusi maalata näyn, jossa vallitsisi rauha tässäkin asiassa. (Karppi & Aimola 2021.)

Kuva 3. Ilkka Sariolan teos "Rauhan Krusifiksi" Helsingin Paavalin kirkossa (Myller 2019).

Sariola hahmottelee neljä haastetta kirkon ja nykytaiteen välisen rikkaan yhteyden tiellä. Ensimmäisenä luterilaisen kirkon historiallisesti etäinen suhde kuvaan, toiseksi kuvataiteen heikko asema kirkossa verrattuna esimerkiksi musiikkiin ja kolmanneksi kuvataiteilijoiden keskimäärin negatiivinen tai etäinen suhde kirkkoon, sen kertomuksiin, kuvallisiin traditioihin ja symbolien

merkitykseen. Neljäntenä hän näkee monen kirkon edustajien etäisen ja ennakkoluuloisen suhteen nykytaiteeseen. (Sariola, I., haastattelu 22.3.2021.)

Voi tosin kysyä, onko suhde kauttaaltaan kielteinen vai pikemminkin jäsentymätön. Omat kokemukseni, joita kuvasin Johdanto-luvussa, poikkeavat Sariolan kokemuksista. Hänellä on kuitenkin pidempi kokemus taiteilijana ja pappina kirkossa. Tässä maassa on monenlaisia seurakuntia ja kristillisiä hengellisiä perinteitä. Tilanteet ovat hyvinkin vaihtelevia.

Haluan pysähtyä Sariolan mainitseman molemminpuolisen toista osapuolta koskevan tiedonpuutteen kohdalle. Tähän olisi mahdollista tarttua. Muusikoita kirkko opettaa, varustaa ja kouluttaa toimimaan erilaisissa tilanteissa ja tarjoaa heille hyvin monenlaisia mahdollisuuksia palvella yhteisöä osaamisellaan. Suomen Kanttori-urkuriliiton, Suomen kirkon pappisliiton ja Suomen teologiliiton liittoyhteisön AKI-liittojen Crux-lehdessä kuvataan kirkkomusiikkitaiteen vahvaa asemaa artikkelissa, joka on otsikoitu ”Vankkaa urkutraditiota ja uudempia tuulia”:

“On hienoa, että vaikeasta taloudellisesta tilanteesta huolimatta seurakunnissa on käynnissä ilahduttava määrä urkuprojekteja. “Uusia urkuja hankittaessa kannattaa ottaa huomioon erilaisia näkökulmia, eikä asiaa tule lähestyä pelkästään talouden näkökulmasta.” ”Asiaa on hyvä pohtia myös ... kulttuuriympäristön kannalta.” (Unkuri 2020b, 36–38.)

Samassa julkaisussa käsitellään kirkkomuusikon koulutusohjelmaa:

“Kirkkomuusikon tulee hallita useita eri instrumentteja ja musiikin tekemisen tapoja”. Artikkelin mukaan kirkkomuusikko on myös organisoija, joka suunnittelee musiikin ja kokoaa ympärilleen tekijöitä. Hänen monipuoliseen ammattitaitoonsa kuuluu jumalanpalvelusten ja muiden hartaushetkien musiikkien lisäksi kirkollisten toimitusten musiikki, improvisointi ja säestäminen. Tämän lisäksi kanttori johtaa kuoroa, soittajia, laulajia. Nykypäivänä hänen on hallittava myös yhä enemmän erilaisia musiikin tyylejä. Toimintaympäristöjä ovat muun muassa varhaiskasvatus, nuorisotyö, bänditoiminta ja hoivamusiikki. Kaiken pohjana on oltava hyvät taidot musiikin historiasta, teoriasta ja sovittamisesta. Tämä henkeäsalpaava lista on ylenpalttinen ja artikkelin mukaan raskaskin. Kuvataiteen näkökulmasta tästä voisi kysyä: mitä tarjottavaa

kuvataiteilijoilla voisi olla? Mihin kohtiin taiteilija voisi liittyä? Minkälaisia vaikutusmahdollisuuksia kuvataiteilijoille olisi kirkossa? Kirkon työtä tekeväälle avautuu maanlaajuinen verkosto moniammatillisia työntekijöitä ja työympäristöjä, laajat puitteet ja kaikkia ikäryhmiä tavoitettavia vuorovaikutustilanteita. Kuvataiteen näkökulmasta joka puolella Suomea on erinomaisia fasilitteetteja pitää taidetta esillä julkisessa tai puolijulkisessa tilassa. Kuvataiteilijan on tutustuttava tähän kokonaisuuteen löytääkseen mahdollisuutensa, luodakseen työtä ja tarjotakseen osaamistaan. Mutta kuinka kehittää kuvataiteilijan osaamista, jotta hän kykenisi toimimaan kirkollisessa toimintaympäristössä? (Unkuri 2020a, 33.)

Kuvataideakatemian julkaisussa "Imaging the Spiritual Quest: Explorations in Art, Religion and Spirituality" (2018, 13), teologian tohtori ja taiteen, hengellisyyden, esoteriikan ja kontemplaation välisten suhteiden opettaja Grant White Helsingin Taideyliopistosta toteaa olevan merkityksellistä, että taiteilijat liittyvät mukaan sekä moderniin että traditioista nousevan hengellisyyden kulttuuriin. Hän kirjoittaa, että kenties koskaan ei ole ollut yhtä tärkeä hetki taiteilijoille osallistua uskontojen ja hengellisyyden ja henkisyyden maailmaan. Hän huomauttaa, että kuten monet ovat panneet merkille, ennustukset uskonnon taantumisesta ja kuolemasta sekularismin edessä eivät ole käyneet toteen. Päinvastoin kahdenkymmenen viime vuoden aikana tapahtunut sosiopoliittinen kehitys on tehnyt selväksi, että uskonto edelleen motivoi toimimaan ja sillä perustellaan toimia maailman muuttamiseksi joko väkivaltaisain tai rauhanomaisin menetelmin. Tämän lisäksi kuluneen 50 vuoden aikana on järjestäytyneen uskonnon ulkopuolella voinut nähdä pysyväisluonteisen kiinnostuksen kasvavan syvää inhimillistä kokemusta ja maailman olemusta kohtaan. Hän jatkaa, että "new age" -uskonto, "new age" -spiritualiteetti, kiinnostus hyvinvoinnin ja terveyden sekä erilaisten harjoitteiden, kuten meditaation välisestä yhteydestä pyrkivät kaikki vastaamaan modernin ihmisen tarpeeseen tavoittaa se "jokin enemmän", kuin mitä kulutusyhteiskunta ja teknokraattinen maailma tarjoaa." (White 2018, 13.)

White (2018, 49) puuttuu myös taideopiskelijoiden perehdyttämisen tarpeeseen liittyen hengellisiin traditioihin. Hänen mukaansa vähintäänkin peruskurssi uskontotieteestä tulisi olla tarjolla taideopiskelijoille, jotta nämä ymmärtäisivät mihin konteksteihin erilaiset spiritualiteettiin liittyvät taiteelliset, verbaliset, musiikilliset ja arkkitehtoniset symbolit alun perin kuuluvat. Tällaisen kurssin kautta he Whiten mukaan saavuttaisivat oikean eettisen lähtökohdan ja kriittiset metodologiset välineet hengellisten traditioiden asiantuntevaan käsittelyyn. Näin välttyttäisiin appropriaatiolta ja sellaiselta uskonnollisten symbolien käytöltä, joka perustuu tietämättömyyteen tai vääriin mielikuviin. White näyttää etsivän vastauksia Ilkka Sariolan esittämään tiedon lisäämisen tarpeellisuuteen. Tällainen Whiten luonnehtima, jonkinlainen uskontotiedettä taidehistorian näkökulmasta käsittelevä kurssi voisi olla yksi tulevaisuuden ratkaisu.

Whiten (2018, 47) mukaan opiskeluvaiheessa olevilla taiteilijoilla saattaa olla ryhmäpainetta pysyä etäällä spiritualiteettiin liittyvistä teemoista. Hän arvelee, että taiteilijat eivät välttämättä voi tai uskalla identifioitua hengellisiksi, sillä sitä pidetään taidekoulumaailmassa ongelmallisena, jopa naurettavana. Taideopiskelijoilla tai taiteilijoilla yleensä ei Whiten mukaan ole tilaa avata suhdettaan spiritualiteettiin ilman pelkoa joutumisesta sensuroiduksi, pilkatuksi ja tuomituksi. White (2018, 47) huomauttaa, että mikäli taiteen ja taiteen tekemisen kohdalla vältellään keskustelemasta taiteen henkisestä tai hengellisestä ulottuvuudesta, saatetaan menettää merkittävä ulottuvuus taidekokemuksesta.

Whiten ajatuksia lukiessa voi todeta, että Suomessa käydään jo tätä keskustelua taiteen kentän sisällä ja etsitään ratkaisuja siltojen luomiseksi kohti hengellisyydestä kommunikoimista ja hengellisyyden avointa ja rohkeaa käsittelyä. Sariolankin ilmaisema kysymys taiteilijoiden oppineisuudesta liittyen erilaisiin hengellisiin kuvatraditioihin, kuten esimerkiksi kristillisen kirkkotaiteen konventioihin, on nostettu esiin myös Suomen merkittävimmän kuvataiteen oppilaitoksen, Kuvataideakatemia kokoamassa julkaisussa. Ratkaisumalleja on siis olemassa. Ja niitä kehitetään jo evankelisluterilaisen kirkon ulkopuolella yhteiskunnassa.

Siitä, minkälainen taide sopii kirkkoon, Ilkka Sariolalla ja minulla on melko erilaiset näkemykset. Sariola (haastattelu 22.3.2021) toteaa oman näkökulmansa olevan minua kapeampi. Kysyin häneltä, voisiko taiteilijoiden ja kirkon yhteinen maaperä olla subjektiivinen hengellinen kokemus, inhimillinen etsintä ja kysely. Sariolaa arveluttaa ajatus tuoda kirkkoon esille teoksia, jotka eivät käsittele kristinuskon teemoja sisällöllisesti ja kuvallisesti, traditiosta tietoisesti. Sariola toteaa, että kun hän tekee teoksen kirkkoon, se on juuri kirkkoon ajateltu:

Kun tein tuon krusifiksin, ajattelin, että teen nimenomaan kirkon taidetta. Mä itse henkilökohtaisestikin haluan mieluummin nähdä kirkossa teoksia, jotka ammentaa siitä kirkon narraatiosta. Sitä voi tehdä hyvinkin rajusti ja monella lailla. Mua ei hirveästi kiinnosta mikään yleishengellinen taide. Koska mä arvostan niin paljon niitä moninaisia valtavan rikkaita kuvatraditioita. Niiden tutkiminen, ja sitä kautta, kun ymmärtää niitä, voi myöskin tuoda uutta symboliikkaa sopivasti mukaan.

Mä itse lähden tradition kautta uudistamaan juttuja. Muuten se on ohutta suhteessa traditioon ja valtavaan kertomusten määrään. Mua ei kiinnosta yleishengellisyydestä syntyvä taide. Monestihan ne on vähän sellaista eteeristä juttua, joka on merkityksellistä lähinnä tekijälle itselleen. (Sariola I., haastattelu 22.3.2021.)

Itse taas ajattelen, että subjektiivisesta lähtökohdasta hengellisyyden tutkimisella on oma paikkansa myös kirkossa. Ehdotin Sariolalle, että yksilön omista lähtökohdista nouseva taide voisi olla sellaista, mihin kirkossa kävijä voisi saada samaistumispintaa. Hahmottelen, että esillä voi olla taidetta, joka edustaa kirkkotilaa eli sakraalitaidetta, ja toisaalta taidetta, joka edustaa etsivää ihmistä, eli autonomista taidetta.

Sariola arvelee, että kirkossa kävijät ovat keskimäärin niin oppikeskeisiä, että heidän joukossaan tuskin olisi innokkuutta epämääräisesti määriteltyä hengellisyyden kuvausta kohtaan. Hän arvioi, että kirkossa käy lähinnä pietistejä, joille kuvaamani kaltainen autonominen taide ei sovi. "Ne, joita sellainen voisi koskettaa, käy joulukirkossa lähinnä."

Omaan laajempaan, optimistisempaan käsitykseeni vaikuttavat myönteiset kokemukseni. Olen tuottanut taidenäyttelyn kirkkoon, joka oli lähtökohdiltaan hyvin laaja ja tarkasti rajaamaton "Taiteilijat keskustelevat totuudesta". Moninainen näyttely otettiin ilolla ja innokkuudella vastaan, ja olen jatkuvasti

kuullut toiveita, että tehtäisiin uudestaan jotakin vastaavaa. Vaikutti siltä, että Sariolalla on ehkä ollut kokemuksia, jotka eivät ole rohkaisseet tavoittelemaan uudenlaista yhteyttä kirkon ja nykytaiteen kentän välille. Itse olen vastaavasti omasta, sekä papin että taiteilijan roolista käsin kohdannut paljon kiinnostusta ja lähes pelkästään myönteistä vastakaikua kummaltakin puolelta ainakin tähän saakka.

Kerroin Sariolalle uskovani, että kirkko voisi avautua niin, että tilaa olisi myös taiteilijalle, joka tutkii hengellisyyttä subjektiivisesta, individualistisesta lähtökohdasta. Mielestäni sellaiselle pitäisi luoda tilaa ja paikka, ja siihen pitäisi haastaa kirkkoa. Tämä voisi olla yksi kuvataiteen osa-alue tai teema, joka voisi olla esillä kirkossa. Se mahdollistaisi osaltaan rikkaampaa ja monipuolisempaa vuorovaikutusta taidekentän kanssa. Liian kapearajaiset ehdot eivät kannusta etsivää taiteilijaa tutkimaan hengellisyyttä kirkon kontekstissa

Kuva 4. Hannu Sillanpää, 2006. "Maalaustaiteen synty". 125 x 110 cm. Öljy kankaalle (Sillanpää 2006).

Hämeenkylässä Vantaalla järjestämässäni Taide ja henkisyys -illassa 26.3.2023 kuvataiteilija Hannu Sillanpää puhui teoksestaan Maalaustaiteen synty (kuva 4). Alhaalla on mestari, joka maalaa. Kun mestari on edesmennyt, 12 opetuslasta lähtevät viemään hänen viestiään, tyyliään eteenpäin. Kaikkein korkeimmalla on taho, jolta viestin sisältö tulee. Sillanpää kommentoi, että hänen mielestään "ateisti ei voi tehdä hengellistä taidetta", mutta henkistä taidetta voivat tehdä kaikki. Kysyin häneltä, kuinka hän luonnehtisi omaa taidettaan, onko se henkistä vai hengellistä. Hän vastasi, että se on hengellistä.

“Jos minulla ei ole mitään yhteyttä korkeimpaan, en saa taidetta tehtyä.” Hän kuvasi, että maalaamaan ryhtyminen vaatii “asennoitumisen, valmistautumisen tilan, että pystyy tavoittamaan sen, että maalaus tulee. Joskus tuntuu, että korkeampi on koskettanut.” Sillanpään kokemuksessa taiteen tekeminen on kuin hengellinen harjoitus tai työ, tarkemmin hengellisyyden ulottuvuutta kuitenkin määrittelemättä. (Sillanpää H., haastattelu 24.3.2023.)

Totesin Sillanpäälle haastattelussa pohtineeni taiteilijana ja pappina, mitä taiteen tuominen kirkkoon merkitsee kullekin taiteilijalle henkilökohtaisesti. Sokolovan (2018, 4–5) määritelmän mukaan taiteen voi jaotella sakraaliksi, uskonnolliseksi tai autonomiseksi. On mahdollista, että teokselle tapahtuu jotakin tulkinnallisesta näkökulmasta, kun se on esillä sakraalitullassa. Autonominen teos voi katsojan mielessä edustaa ”sakraalia”. Pohdin, kuinka Sillanpää koki itse teostensa tuomisen kirkkotilaan. Hänellä oli useampi maalaus kirkkosalissa esillä. Taide ja henkisyys -illan aikana oli mahdollisuus meditatiivisen musiikin säestämänä kiertää katsomassa teoksia. Sillanpää vastasi, että kokemus oman taiteen tuomisesta Hämeenkylässä kirkkoon oli “todella suuri asia.” Hän kuvaili, että “se tuntuu isolta kokemuksesta. Uusi, suuri kokemus.” (Sillanpää H., haastattelu 24.3.2023.)

Oli kiinnostavaa kuulla taiteilijan kokemuksen olevan näin positiivinen. Myös yleisö, josta moni tuli esittäytymään ja kertomaan olevansa Vantaan taiteilijaseurasta, antoi positiivista palautetta rohkeudesta avata keskustelu nykytaiteen äärellä kirkkotilassa. Erityisesti kiiteltiin sitä, että keskustelu oli avattu sellaisesta näkökulmasta, josta taiteilijat eivät yleensä puhu.

Itse pappina ja taiteilijana toivon kirkossa holistista, kokonaisvaltaista lähestymistapaa suhteessa taiteeseen. Toistaiseksi ainoa teokseni, joka suoraan käsittelee hengellistä teemaa, on vuodelta 2017, nimeltään Valon kohtaaminen (kuva 5). Maalaus oli esillä yksityisnäyttelyssäni Helsingin Eirassa Galleria Saimassa. Idea maalaukseen syntyi muistosta eräästä rukoushetkestä. Siinä olin ollut hiljaa 20 minuutin ajan. Mieleeni tuli kuva nopeasti ja villisti etenevästä valosta, joka pyrki kaikkeen tummaan ja sotkuiseen. Teoksessa ei

ole kristillistä symboliikkaa, se on siis täysin subjektiivisesta mielikuvasta nouseva. Se on autonominen taideteos.

Kuva 5. Katja-Maaria Kaskinen 2018. "Valon kohtaaminen". 100 x 100 cm. Sekatekniikka kankaalle.

Totesin Sariolalle toivovani kirkon avautuvan kaikenlaisille taiteilijoille. Sariola toivotti onnea matkaan, samalla todeten, että tie ei tule olemaan helppo. Hän itse näkee, että näiden kahden maailman välille on hyvin vaikea löytää yhteyttä. Toisin kuin katolisilla, joilla on edelleen vahva suhde kuvaan. Ja ortodokseilla, joille visuaalisilla elementeillä on erittäin merkityksellinen osa ihmisten hengellisessä elämässä. On eräs asia, jonka suhteen Ilkka Sariola on ehdoton:

On paljon taiteilijoita, joiden töitä en haluaisi sinne, koska he eivät arvosta kirkkoa. Halveksii. Miksi tuoda töitä? Sitä on aika paljon. Se ei tarkoita sitä, etteikö he olisi hyviä taiteilijoita. Sitä vastustan, että tuodaan halveksien asioita sinne. (Sariola I., haastattelu 22.3.2021.)

Totesin ajattelevani, että mikäli teoksiaan kirkkoon tuova taiteilija kokee, että kirkkotila on lähtökohtaisesti vieras, sitä ennen pitäisi kommunikoida filosofisella tasolla yhteyshenkilön kanssa. Tulisi yhdessä keskustelemalla määritellä, minkälainen kohtaaminen on kyseessä, minkälainen tila luodaan, millä ajatuksella kumpikin astuu toista kohti rajan yli. Se on vieras ja uusi tilanne molemmille. Tämä vaatii molemminpuolista avointa asennetta, muuten dialogi ei ole mahdollista.

Voi myös ajatella, että teoksilla on oma itsenäinen, taiteilijasta riippumaton elämänsä. Teos, joka on kirkossa esillä, voi muodostua merkittäväksi hengellisen mietiskelyn välikappaleeksi. Taiteilijan tausta ja asenne eivät todennäköisesti katsojalle välity. Voimakkaammin teoksen kokemista ja tulkitsemista ohjaa se, että teos on esillä sakraalitullassa. Ilkka Sariola toteaa pohdintoihini:

“Kyllä mäkin toivon, että kirkko olisi paikka, joka olisi aistillinen: ruumiillinen, silmien, tuoksujen, hajujen, liikkeen, muunkin kuin vain musiikin (osalta). Olisihan aivan huikeeta jos meillä olisi hiippakuntakanttorien lisäksi hiippakunta... vähän niin kuin läänintaiteilijoita. Jos olisi tämmöisiä ihmisiä, joiden tehtävänä olisi vaikka tuottaa semmoisia näyttelyitä, joissa taitelijat... minimivaatimuksena, että taiteilija ei ole vihamielinen kirkkoa kohtaan.” (Sariola I., haastattelu 22.3.2021.)

Tässä on yksi konkreettinen ratkaisuehdotus ja näköala.

3 Pappi Henri Järvinen: nykyaide tarvitsee kirkossa ympärilleen teologiaa ja tulkitsijoita

Pappi Henri Järvinen on toiminut Helsingissä Taideyliopiston ja Aalto-yliopiston oppilaitospappina. Hän on työskennellyt sittemmin Helsingin seurakuntien hengellisen ohjauksen ja uushengellisyyteen liittyvien asioiden kouluttajana. Hän on erikoistunut muun muassa hengellisen ohjauksen teemoihin. Haastattelin Henri Järvistä opinnäytetyön teemoihin liittyen, ja haastattelu on osa tutkimusaineistoa. Myös Järvinen on työssään huomannut yleisen kiinnostuneisuuden hengellisyyttä ja henkisyttä kohtaan kasvaneen viime vuosina. Jokin syvempi taso vetää ihmisiä puoleensa. (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021).

Taidemaailmassa hengellisyyden ja henkisyyden vetovoima vaikuttaisi tänä päivänä olevan reaktio sekularisaatioon ja sitä kautta syntyneeseen hengellisen tyhjyyden kokemiseen. Näin voisi päätellä esimerkiksi Kuvataideakatemiassa opiskelleen Henrik Härkösen (2022) maisterintyön pohjalta. Kuvataiteilija Henrik Härkönen tarjoaa opinnäytetyössään aihetta käsittelevän näkökulman. Hän kysyy: "Nykyaide tuntuu merkitykseltään ja sisällöltään; siis arvoltaan, tyhjältä, mistä se johtuu ja mitä sille voi tehdä?" Hän päätyy johtopäätökseen:

Kun hengellisyys tuottaa positiivisia vaikutuksia todellisessa maailmassa, on usko hengellisyyteen perusteltu. Vaikka hengellisyyden vaikutukset merkityksenluojana on löydetty, varsinaisen henkisen maailman määrittelyssä looginen sanankäyttö epäonnistuu, jolloin tässäkin tekstissä parjattu nykyaide yllättää kaaottisella luomiskyvyllään: Epälooginen ja merkityksetön nykyaide toimii kuvauksellisena siltana mystisen maailman ja reaalimaailman välillä, jossa piilee sen uudesti löydetty merkitys. (Härkönen 2022.)

Niin taiteilijat kuin monet Vanhan ja uuden testamentin profeetat olivat yksilöitä, jotka vetäytyivät hiljaisuuteen, erämaahan koeteltaviksi, hengellisesti puhdistettaviksi, kutsumuksensa kirkastamiseksi. Sitoutuneena köyhyyteen, outoutettuina sosiaalisesta kontekstistaan, mutta samanaikaisesti jollakin tavalla magneettisina ja karismaattisina hahmoina he vetivät puoleensa seuraajia ja kuulijoita. Samaa perinnettä jatkoivat varhaisen kirkon erämaaisät, jotka

vetäytyivät autiomaahan ja palasivat välillä jakamaan viisautta kaupunkien vilinään.

Mielessäni näen jotakin samaa näissä profeetoissa ja hengellisissä oppaissa ja taiteilijoissa. Kummassakin joukossa on yksilöitä, joiden mielessä on ihanne, että asialleen palavat yksilöt hylkäävät materialistisen maailman tavoitteet ja arvot. Moni taiteilija ”palvelee pyhää mysteeriä”, jonka arvo ei liity markkinatalouteen. Ammattitaiteilijat pitivät luentoja meille taideopiskelijoille, ja näistä tilanteista on jäänyt mieleen henkisten arvojen nostaminen tärkeimmiksi. Opiskelijoita ohjattiin, ettei pidä mukautua maailman trendeihin ja kadottaa itseään. Ei kannata tavoitella jotain, mitä kunakin aikana ihailaan, eikä varsinkaan pidä ohjautua sen mukaan, mistä maksetaan. Taiteen tekemisessä tulee etsiä vilpittömyyttä. Maksoi mitä maksoi. Integriteettiä ei voi ostaa.

Amerikkalainen taidehistorioitsija Linda Nochlin (1971, 9) kuvasi, että taiteilijan rooli ylevöitettiin ”semi-uskonnolliseksi” ja pyhimysmäiseksi 1800-luvulla. Tuolloin taidehistorioitsijat ja taidekriitikot sekä jotkut taiteilijat itse tapasivat nostaa taiteen tekemisen eräänlaiseksi uskonnon korvaajaksi, ”korkeampia arvoja puolustavaksi viimeiseksi linnakkeeksi materialistisessa maailmassa.” (Nochlin 1971, 9.)

Kysyin Henri Järviseltä, miten hän luonnehtisi nykytaiteen ja kirkon välisiä kohtaamisia. Hän muisteli Ecce Homo -näyttelyä, joka kirvoitti voimakkaita reaktioita tietyissä kristillisissä suuntauksissa. Järvinen, kuten Ilkka Sariolakin arvioi ristiriitojen syntyvän erityisesti pietistiseen traditioon kuuluvien seurakuntalaisten kohdalla.

”Pietismi, amerikkalainen evankelikaalisuus (konservatiivinen kristillinen liike, johon kuuluu kristittyjä yli kirkkokuntarajojen), jakaa kulttuurin puhtaaseen ja epäpuhtaaseen”, Järvinen toteaa. ”Meillä on traditio tällaisten taideinterventioiden vastustamisesta. Tietyt piirit mielenosoitti (Ecce homo-näyttelyn yhteydessä)”. (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021; Seppä, 2000.)

Järvinen pohtii, että olisi hienoa, jos luterilaisella kirkolla olisi omia kirkkotaiteilijoita, kuten on kirkkomuusikkoja. Järvinen huomauttaa, että

kirkkotaide ei ole ollut taiteilijan oman uskonnollisuuden ilmaisua. “Keskiajalla, nehan oli tilaustöitä.” Järvinen H., haastattelu 11.2.2021).

Voi kysyä, onko oikein vaatia tai odottaa taiteilijalta jotakin tiettyä asennetta kristinuskoon, jotta tämän teoksia voisi pitää kirkossa esillä. Historiallisesta näkökulmasta, kuten Järvinen totesi, sakraalitaide ei ole välttämättä ilmentänyt taiteilijan omaa vakaumusta. Itse näkisin, että kirkkotaideteoksen tekevällä taiteilijalla tulisi olla vapaus ja yksityisyydensuoja oman vakaumuksensa osalta. Ei kirkossa erotella muusikoitakaan sen mukaan minkälainen vakaumus kenelläkin on. Teosten esittäminen kirkossa ei myöskään saa olla taiteilijalle leima otsassa. On tärkeää ottaa huomioon, miten tulenarka aihe uskoon liittyvät asiat ovat esimerkiksi taidemaailmassa, kuten Grant White (2018, 47) kuvaa.

Järvinen kuitenkin toteaa, että kirkossa on myös taiteilijan vakaumukselta enemmän odottavia ihmisiä. “Evangelikaalinen ajattelu on helposti, että sun pitää ensin olla uskovainen ja sitten sä vasta voit tehdä taidetta.” Pastori Järvisen oma ajattelu on laaja-alaisempaa. Merkityksellistä on se, mitä taiteilija haluaa teoksellaan sanoa ja kuinka onnistuneesti hän se kykenee tekemään.

“Nykytaide, mikä tahansa sopii kirkkoon, jos motiivi on riittävän hyvä. Hyvänä esimerkkinä juuri Pauliina Turakka Purhosen teokset. Ei pinnallista provosointia.” (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021.) Toisin sanoen myös provosointi kirkossa on toivottavaa ja tervetullutta, kun se on merkitykseltään relevanttia ja osuu kohteeseensa, eikä pelkästään kommentoi esimerkiksi pintapuolista mielikuvaa kirkosta.

Taiteen ei Järvisen mukaan tarvitse kirkossakaan herättää vain miellyttäviä tunteita. “Taidekokemuksen ei tarvitse olla vain mukava, se turhentaa taiteen merkityksen. Taiteen pitää olla vaikeeta. Ihan samalla tavalla kuin kirkollisen elämän ja julistuksen pitää haastaa ihmistä ja olla vaikeeta.” (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021.)

Järvisen mukaan samat lainalaisuudet vaikuttavat kirkon ja taiteen välisessä suhteessa tänä päivänä kuin 1900-luvulla. Mutta kirkon taloudellinen tilanne on muuttunut ratkaisevan paljon 2000-luvulle tultaessa:

Se on raha joka puhuu, on meilläkin (Helsingin seurakuntayhtymällä) taidevarasto, joka on täynnä kuvataidetta. Kun sitä on ostettu 60-luvulta 90-luvulle, rahaa laitettiin kuvataiteeseen, jos sitä jäi yli. Sen aikaiseen nykytaiteeseen.

Mutta se kuvastaa tätä suhdetta, suhde perustui tällaiseen mesenaattiuteen. Ne taideostot mitä silloin oli, oli kaupungeilta, pankeilta ja kirkolta. Mutta siitä ajasta, se on mennyttä, enää ei (kirkolla) ole rahaa. (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021.)

Kyselin, voisiko aika olla jollekin uudentalaiselle vuorovaikutukselle, vaikka kirkon niin sanottu taidemesenaattikausi on päätöksessä. Kirkolla on paljon resursseja. On tiloja ympäri Suomea pienissä kylissä ja suurissa kaupungeissa. On edellytyksiä järjestää suurempia yleisötapahtumia. On mahdollisuuksia tuoda taide vielä enemmän osaksi olemassa olevia rakenteita ja yhteisöjen elämää.

Järvinen pohti, mitä voisi tulla entisen tilalle. Joissakin kirkoissa on viime vuosina järjestetty erilaisia taidetapahtumia. Hän toteaa, että esimerkiksi Helsingin tuomiokirkon kryptassa on jatkuvasti esillä vaihtuvia taidenäyttelyitä. Kenties voisi löytyä jokin uusi, sisällöllinen kiinnostava kulma. Joitakin tärkeitä edellytyksiä hän yhteistyölle kuitenkin asettaa:

Kirkkotaidetta tarvitaan tulevaisuudessakin, mutta ei niitä hommia kenelle tahansa anneta. Se vaatii molemminpuolisen luottamuksen. Jotenkin että taiteilija pystyy sen osoittamaan, että hän tietää mitä on tekemässä. Että hän ymmärtää merkityksen niistä jutuista. (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021.)

Haluan kuulla Henri Järviseltä, mitä mieltä hän on siitä, että kirkkoon tuotaisiin autonomista taidetta, joka ei välttämättä ainakaan ilmiselvästi nouse kristillisestä kuvatradiitiosta. Kysyn häneltä samaa kuin taiteilijapastori Ilkka Sariolalta: voisiko kirkko avautua uudella tavalla kulttuuriseksi tilaksi, jossa olisi taiteen kautta enemmän tilaa myös etsijyydelle. Voisiko hengellisellä polulla eräänlaisena kanssakulkijana toimia taiteilija, joka lähtisi taiteessaan liikkeelle omista henkisistä, hengellisistä pohdinnoistaan ja kokemuksistaan? Voisiko kirkko avautua ja avata tilaa etsijän taiteelle? Henri Järvinen oli ajatuksissaan myönteinen:

“En usko, että ongelmaa. Tämä on myös toimintakulttuurijajatus, että miten me suhtaudutaan taiteeseen ja sen mahdollisuuksiin, onko seurakuntien toiminnassa huomioitu sitä, että on tilaa. Kyllähän kirkoissa taiteen pitäisi olla esillä, oli se sitten mitä tahansa. Sille pitäisi olla tilaa siellä aidosti.” (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021.)

Henri Järvinen muisteli Saksassa näkemäänsä kirkkoa, jossa kirkkotila oli jaettu kahtia, sisääntulo oli erotettu omaksi taidehallikseen. Hänellä nousi samanlaisia ajatuksia kuin Ilkka Sariolalla, Saksassa oli tullut vastaan kirkkoja, joissa nykytaide oli näyttävästi esillä. (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021; Sariola I., haastattelu 22.3.2021.) Tästä puhuu väitöskirjassaan myös Lilia Sokolova (2018, 1). Kenties Saksasta voisi löytää esikuvia Suomeen.

Kysyn Henri Järviseltä saman kysymyksen kuin Ilkka Sariolalta, voisiko autonomisen taiteen kohdalla sanoa, että kirkossa sen yksi rooli voisi olla, ei kirkkotilan ja kirkon sanoman, vaan sisään astuvan ihmisen ”edustaminen”. Kun taas sakraalitaide on yhtä kirkkotilan ja kirkon sanoman kanssa ja symboloi pyhän läsnäoloa. Järvinen kommentoi: ”Tuo on hauska ajatus. Varmasti yhteyttä voidaan löytää. Messussa tuonpuoleinen ja tämänpuoleinen kohtaa, niin tietyllä tavalla taiteessa ne kohtaa myös. Se on tällaista taiteen liturgiaa.” (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021.)

Tiedustelin Järviseltä, miten hänen mielestään kirkossa tulisi toimia esimerkiksi taiteilijan kohdalla, jonka taide olisi autonomista eikä taiteilijalla olisi perehtyneisyyttä kristinuskoon tai se ei kävisi ilmi. Tällainen taiteilija voisi haluta pitää teoksiaan esillä kirkossa, mutta ei haluaisi tulla julkisesti millään tavalla määritellyksi vakaumuksen näkökulmasta. Jotta tulisi tällainen nykytaiteen ja kirkon välinen vuorovaikutus, mitä se edellyttäisi?

”Se tarvitsee teologiaa siihen kaveriksi. Ristin Johannes (Espanjan kansallisrunoilija ja kristitty mystikko) lauloi hengelliset kokemuksensa runoiksi. Ne olivat runoja, niissä oli hänen teologiansa. Ihmiset pyysivät, että hän selittäisi heille mitä hän runoillaan sanoi, tarkoitti. Runot ovat aitoja kokemuksia, mitä hän kokee. Kuten moderni kuvataideteos, eihän se ole vertauskuva mistään, se on symboli, se on eri asia.” (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021.)

Järvinen suree: ”Olemme kadottaneet runouden ja uponneet selitykseen. Mutta rinnalle se taideteos tarvitsee teologiaa, miten se kerrotaan, että ihmiset ymmärtäisi sen.” Myös Ilkka Sariola toivoi kirkkoon moniaistillisuutta. Vaikutti siltä, että kirkossa kaivataan samankaltaista täyteyttä kuin mistä Olli Ahlroos (2020, 34–36) kirjoittaa Taide-lehdessä artikkelissa ”Luovuuden vastavoimat: Todisteleva ja runollinen mielenlaatu taiteessa”. Ahlroos sanoo olevansa kyllästynyt kuulemaan, kuinka taide kommentoi, tutkii ja toimii kuin tieteenala

sen sijaan, että synnyttäisi öisestä kaaoksesta uusia luomistekoja. Ahlroos kuvaa, että suunta rationaalisuuden ylivallalle alkoi valistuksen aikana, jolloin uskonnolliset instituutiot syrjäytettiin ja uskonnon arvo väheni. (Ahlroos 2020, 34–36.)

Charles Baudelaire kirjoittaa esseessään “Lisämerkintöjä Edgar Poesta”:

Olen sitä mieltä, että tavoitellessaan moraalista päämäärää runoilija uhraa runollisen voimansa; eikä tällöin olisi hätäkoityä lyödä vetoa, että teoksesta tulee surkea. Runous ei voi kuin heikkenemisen tai menehtymisen uhalla muuttua tieteen tai moraalifilosofiaksi; sen päämääränä ei ole Totuus, sillä ei ole muuta kuin oma Itsensä. Totuuden osoittamisen tavat ovat toisenlaiset ja niitä käytetään muissa yhteyksissä. (Baudelaire 2011, 124.)

Richard J. Powell, taiteen ja taidehistorian professori Duke Universitysta kirjoittaa (2021, 138) runollisen taiteen totuudellisuudesta. Hänen mukaansa taiteen runollinen potentiaali on sen sisäisessä vastaansanomattomassa totuudessa.

Onko taiteen runollisuudella ja ihmisen ”salatulla sisimmällä” yhteys?

Newyorkilainen taidekriitikko Jerry Saltz (2020, VIII) toteaa pyrkivänsä kaikin tavoin tukemaan taiteilijoita saamaan yhteyden omaan sisäisyyteensä, sillä siellä odottaa jokin. Jokin, josta tehdä taidetta. Vaikuttaisi siltä, että myös hän puhuu runollisen taiteen totuudellisuudesta, jostakin, joka löytyy rationaalista, tutkivaa ja todistelevaa mieltä syvemmältä ihmisessä ja jonka totuusluonne on toisenlaista kuin tieteellisesti argumentoitu informaatio. (Saltz 2020, VIII.)

Tästä voi kiinnostavalla tavalla palata Sokolovan (2018, 4–5) jaotteluun uskonnollisesta, sakraalista ja autonomisesta taiteesta. Jaotteluun voi lisätä Baudelairin luonnehtiman ja Ahlroosin soveltaman tutkivan taiteen, jota voisi kutsua myös rationaaliseksi taiteeksi.

Ahlroosin (2020, 34–36) mielestä ihmiset eivät välttämättä enää löydä sitä, mitä lähtevät taidemuseoista hakemaan: jotain ylevöittävä, luomistekoa. Voisiko tästä tyhjiöstä, jonka Järvinen myös kirkossa tunnistaa, löytyä kirkon ja nykytaiteen välille uusi, yhteinen suunta? Sopiiko Ahlroosin kuvaama yöllisen kaaoksen luomisteko kirkkoon? Vaikuttaisi siltä, että taide voisi auttaa

luterilaista kirkkoa luomaan kokemuksellisesta tilaa. Tilaa olla läsnä kaikilla aisteillaan ja tuntea kehossaan sen, minkä kuva herättää.

Pappi Timi Korhonen (2022, 200, 202) kirjoittaa väitöskirjassaan, että modernissa taiteessa kuva on itsenäinen organisminsa, ei kopio todellisuudesta, narraatio tai vertauskuva. Kuva ei ole sanoista riippuvainen. Korhosen mukaan luterilainen teologi Bahr näki arvon autonomisella taiteella. Taiteen autonomia osoittaa Bahrin ajattelussa kohti alkuperäistä muotoa ja avaa oven uuteen todellisuuteen. Tämä muoto herättää, liikuttaa, koskettaa ja vaikuttaa katsojaan eksistentiaalisella tasolla. (Korhonen 2022, 200, 202.)

Mutta mitä tapahtuu sitten, kun ihminen ei ymmärrä kirkossa olevaa teosta, kehossa herää voimakas ahdistus ja suuttumus? Kun tekee mieli kulkea ohi, koska teoksen kieli on vieras? Henri Järvinen totesi:

Jos ei ole kieltä näille omille kokemuksille, niin me ei osata niitä myöskään nähdä eikä ymmärtää. Tähän tarvitaan nykytaiteen teologiaa. Kun ihminen on nykytaiteen äärellä, hän tarvitsee rinnalleen jonkun ihmisen, jotta hän pystyisi omaa kokemustaan sanoittamaan. (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021.)

On huomioitava, että lähtökohtaisesti kaikki kirkkoon tulevat ihmiset eivät välttämättä etukäteen tiedä, minkälaista taidetta siellä on esillä, erityisesti mikäli puhutaan tilanteesta, jossa teos on esillä väliaikaisesti. He tulevat jostakin muusta syystä kirkkoon ja kohtaavatkin nykytaideteoksen. Tilanne voi olla yllättävä. Rauhallisemmatkin teokset voivat kirkossa vaikuttaa ihmiseen voimakkaasti, puhumattakaan ”kovaäänisemmistä” teoksista. Jonkinlaista harmoniaa ihmiset yleensä kirkkotilalta odottavat, kuten tuli esille aiemmassa luvussa Pauliina Turakka Purhosen näyttelyn saamasta kritiikistä. Nykytaide tai moderni taide voi olla hyvin kaukainen asia. Järvinen avasi ongelman ytimen:

Jos on pinnallinen käsitys nykytaiteesta, silloin loukkaannutaan helposti. Esimerkiksi alastomasta tekstiiliveistoksesta kirkossa. Ei osata nähdä sen teologista sisältöä, vaan ollaan vain jopa ahdistuneita. Tarvitsisi jonkun auttamaan, että voisi ajatella siitä rakentavasti, käsitellä sitä teologisesta näkökulmasta. Sitten siitä jää vain vihamielinen olo, että haluan nämä pois täältä kirkosta. (Järvinen H., haastattelu 11.2.2021.)

Järvisen mukaan tarvittaisiin jonkinlaista opetusta, että ihminen saa välineitä tulkita ja analysoida taidetta ja siihen liittyviä reaktioita. Osa taidekokemusta on kyky liittää se laajempaan viitekehykseen.

Ammattimainen nykytaide on sidosteista, se käy dialogia monella tasolla sisällöllisesti ja filosofisesti, myös materiaalin kautta. Nykytaide on tietoista siitä, mitä sitä ennen sanottu ja tehty. Ja minkälaisessa ympäristössä se on luotu. Sillä on historia ja teoreettinen viitekehys. Mutta jos tätä tulkintahorisonttia ei tunne, yksittäisestä teoksesta ei välttämättä saa kiinni. Lisähaasteen teoksen tulkinnalle tuo se, mikäli teos on esillä niinkin merkitysriikkaassa kontekstissa kuin kirkko.

Edellisessä luvussa nostettiin esille tarve tarjota lisäkoulutusta taiteilijoille, jotka olisivat kiinnostuneita toimimaan kirkon tai muiden hengellisten tai henkisten yhteisöjen viitekehyksessä. Näyttäisi siltä, että myös kirkon sisällä tarvitaan opetusta nykytaiteesta, taidekokemusten ja kohtaamisten sanoittamista ja sitä kautta sillan rakentamista näiden kahden maailman välille. Henri Järvisen mielestä opetusta tarvitaan, mutta opettaja on joku muu kuin taideteos:

Taiteen ei itsessään tarvitse olla sitä, opettavaa ja selittävää. Meidän kompastuskivi on, että me odotetaan, että taide on itsessään niin helppoa ja selkeätä. Siinä ei saisi olla mitään ristiriitaista tai vaikeata. Silloin siltä riistetään taiteen "taiteus", klassinen symbolisuus. Se (taideteos) on niin kuin sen taiteilijan laulu. Se on taiteilijan ääni, se ei ole minun ääneni. (Järvinen H., 11.2.2021.)

Voisiko olla hyvä ajatus järjestää taiteilijoiden kanssa uudenlaisia kohtaamisen paikkoja ja luoda uudenlaista luterilaista kuvan teologiaa? Järvinen tarkensi: "Kyse ei ole siitä, että tulisi joku oppi, joka määrittelee taiteen, vaan että se avaa syvemmillä sitä, että mistä taiteessa on kyse, syventää taidekokemusta." (Haastattelu Järvinen H., 11.2.2021.)

Pohdin, että tällaisesta aktiivisesta uuden, haastavan taiteen tuomisesta kirkkoon ja sen ympärille syntyvästä keskustelusta voisi kehittyä hyvää vuoropuhelua. Henri Järvisen mielestä tämä olisi erittäin kiinnostavaa. Järvinen kommentoi, että Saksassa kirkon ja nykytaiteen välillä on voimakas yhteys, saman huomion oli tehnyt myös Ilkka Sariola.

Kuten on käynyt ilmi, Suomen luterilaisen kirkon yhteys kuvaan ei ole ollut vahva. Asiassa voi nähdä myös mahdollisuuden: on tilaa luoda, tuottaa ja toteuttaa uutta. Konkreettisesti tiloja on paljon, koko Suomen kattavasti. Kirkkoja, seurakuntasaleja, kappeleita.

Taiteilijoiden ajatukset ja taide kiinnostavat kirkossa ennen kaikkea sisällöllisesti, kuten Henri Järvinen ilmaisi. Esimerkkinä tästä on Timi Korhosen toimittama, vuonna 2023 julkaistu hartauskirja Kaunis pyhä (Korhonen 2023), jossa luterilaiset refleктоivat pohdintojaan useiden modernien taideteosten äärellä. Itsekin olen yksi kirjan kirjoittajista.

Taiteilijoiden näkökulmasta, mikäli monipuolinen vuorovaikutus kirkon kanssa syntyisi, se voisi avata monipuolisia mahdollisuuksia. Jos kaikki kirkot yllättäen avautuisivat taiteen tiloiksi, näyttelyitä voisi pitää saleissa, joiden rakentaminen ajoittuu 800 vuoden takaisesta kivikirkosta aivan viime vuosien virtaviivaisiin kirkkoihin. Mahdollisuudet näyttelyiden pitämiselle ja saavutettavuudelle moninkertaistuisivat. Näyttelyn pitämisestä ei perittäisi taiteilijoilta maksuja. Muusikoiltakaan kirkko ei peri esiintymisestä rahaa, vaan maksaa heille palkkioita. Kirkon tulisi olla myös kuvataiteen esittämisen kannalta taloudellisesti riskitön ja eettinen tila.

Saksan kirkkojen tilanne on noussut esiin tämän opinnäytetyöprosessin aikana useamman kerran. Sokolovan (2018, 1) mukaan nykypäivänä yli 3000 uskonnollista instituutiota Saksassa on avannut ovensa ei-traditionaalisille taidemuodoille niiden sakraalituloissa. 1980-luvulla aikalaistaiteeseen kirkossa suhtauduttiin kriittisesti ja jopa vastustaen. Sokolova toteaa, että tänä päivänä on melkein pä selvää, että urbaanin alueen kirkoissa voi nähdä abstraktin maalauksen tai patsaan, ja todennäköisesti vastaavia voi kohdata myös maalaisseurakunnan tiloissa. Saksassa nykytaide vaikuttaa todella löytäneen tiensä kaikenlaisiin tiloihin; kristilliseen jumalanpalvelukseen tarkoitettu sakraalitila on yksi näistä aluevaltauksista julkiselle nykytaiteelle. Aivan mahdoton ajatus tällainen kehityssuunta ei ole Suomessakaan, mutta se vaatii sitoutunutta työskentelyä, välittäjyyttä ja pysyviä rakenteita toteutuakseen (Petäjäjärvi 2021).

4 Lopuksi

Opinnäytetyön tekeminen tuntui kartoittamattomalle maaperälle astumiselta. Vaikka kirkon ja nykytaiteen välisestä vuorovaikutuksesta on kirjoitettu paljon kansainvälisellä tasolla, Suomen nykytilannetta ei ole juuri kommentoitu eikä aiheesta ole esimerkiksi julkaistu suomenkielistä tutkimusta. Sen vuoksi dialoginen, puolistrukturoitu asiantuntijahaastattelu tuntui hyvältä metodilta lähestyä aihepiiriä. Vasta asiantuntijoiden kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen oli mahdollista hahmottaa kirkon ja nykytaiteen vuorovaikutukseen liittyviä keskeisiä haasteita ja tarttua niihin tutkivalla otteella, pitkälti ulkomaisen lähdeaineiston tukemana.

Kirkon ja nykytaiteen välisen suhteen kartoittamisen lisäksi opinnäytetyöhöni sisältyy laajempi tavoite ja toive aktiivisemmän vuoropuhelun aloittamisesta kirkon ja nykytaiteen välillä. Tämä tekstimuotoon saattamani prosessi on itsessään yksi askel ja aloite kohti toivottua suuntaa. Ilman määrätietoisuutta ja sitkeää välittäjyyttä nykytaide ja evankelisluterilainen kirkko eivät voi kohdata ja löytää yhteyttä.

Pohdin kysymystä, millä tavalla tätä opinnäytetyötä ja sen tuloksia voin hyödyntää työssäni. Huomaan vastaavani, että näiden kuluneen neljän vuoden aikana, kun olen näitä ajatuksia työstänyt, opinnäytetyön aihe on ohjannut omaa muuta työtäni ja asettanut sille suunnan. Kirkon ja nykytaiteen välisen suhteen kehittäjän edessä on lukuisia ovia. Kirkkorakennusten, seurakuntasalien, kryptien ja kappeleiden ovia. Taiteilijoiden, seurakuntalaisten, kirkon työntekijöiden ja ylipäättään luovan alojen tekijöiden ovia. Kaikki ovet eivät avaudu koskaan. Mutta tähän hetkeen mennessä olen saanut nähdä monien uusien ovien avautuvan nopeasti ja kutsuvasti.

Mielessäni hahmottuva seuraava askel on luoda yhteys aihepiiristä kiinnostuneisiin taiteilijoihin ja taidealan keskeisiin toimijoihin ja jatkaa uusien hankkeiden kehittämistä yhteistyössä heidän ja kirkon ihmisten kanssa. Toiseksi olisi mielekästä kartoittaa laajemmin kirkkorakennuksia ja seurakuntien muita tiloja, jotka olisivat toimivia esimerkiksi ripustusta ajatellen. Kolmanneksi

on tärkeää jatkaa aloitettua keskustelua ja vuorovaikutusta. Olen pohtinut virikekeskustelujen aloittamista eri paikkakunnilla paikallisten taiteilijaseurojen ja seurakuntien välillä. Tämä voisi tarkoittaa kokoontumisia ja väljästi ohjattuja vuorovaikutustilanteita. Kun dialogi on aloitettu, on olemassa pohja, jolle rakentaa yhteistyötä.

Aika on otollinen

Ilmassa on Suomessa ja kansainvälisesti kiinnostusta henkisyttä, hengellisyyttä ja institutionaalisia uskontoja kohtaan. Samanaikaisesti erityisesti läntisissä kirkoissa, protestanttisissa ja katolisessa, on mielenkiintoa lisätä vuorovaikutusta kirkon ja nykytaiteen välille.

Suomessa tällaista jäsenettyä, intentionaalista ja järjestäytyynyttä dialogia ei ole evankelis-luterilaisen kirkon ja nykytaiteen kentän välillä ei ole. Taustalla on reformaation myötä syntynyt, vuosisatoja jatkunut syvä kuilu kuvataiteen ja luterilaisen kirkon välillä. Kumpikaan osapuoli ei tunne toista hyvin. Kirkossa erityisesti pietismistä ja evankelikaalisuudesta nouseva hengellisyys jakaa kulttuurin puhtaaseen ja epäpuhtaaseen. Mikäli ymmärrys nykytaiteesta on pinnallista, taiteeseen loukkaannutaan helposti. Kirkon puolella tarvittaisiin nykytaiteen teologiaa ja taidekokemuksen sanoittamista, jotta näkökulma nykytaiteeseen voisi syventyä.

Nykytaiteen puolella suhde evankelis-luterilaiseen kirkkoon on etäinen ja usein mielikuva on kielteinen. Toisaalta taidemaailmassa, erityisesti taidekoulutuksessa on vaikenava ja vaientava suhde henkisyteen ja hengellisyyteen, ja taiteilijan omaa mielenkiintoa aihepiiriä kohtaan hiljentää pelko leimatuksi ja naurunalaiseksi joutumisesta. Taiteen kentällä on kuitenkin nähty, että traditionaalisilla uskonnoilla sekä uudemmilla henkisillä virtauksilla on tänä päivänä voimakas merkitys yhteiskunnassa ja kansainvälisesti. Taideopiskelijoita kannustetaan tutustumaan hengellisiin kulttuureihin.

Suomen evankelisluterilaisen kirkon ja nykytaiteen välinen yhteys perustui viime vuosituhanen lopulle saakka pitkälti mesenaattiuteen. Tänä päivänä suhde ei voi enää perustua taiteen ostamiseen. On mahdollista löytää uudenlainen vuorovaikutus, joka nousee merkityksistä.

Kirkkojen ja nykytaiteen kentän välistä yhteyttä on rakennettu menestyksekkäästi muualla maailmassa. On todettu, että aloitteen on tultava kirkolta. Kirkon ihmisten tulisi osallistua aktiivisesti nykytaiteen tiloihin ja tilaisuuksiin, tutustua taiteen tekijöihin henkilökohtaisesti ja pitää suhteita yllä pitkäjänteisesti. Näin voi syntyä molemminpuolinen luottamus. Visioita siitä, millaisia hedelmiä yhteistyö voi tuottaa ja miltä se voi näyttää, löytyy runsaasti esimerkiksi Saksan kirkoista.

Kirkon ja nykytaiteen kohtaamisen filosofinen kehys

Luovan ajattelun ja instituution ylläpitämän tradition ja auktoriteetin välillä ei voi olla konsensusta. Kun on puhe autonomisesta taiteesta, kirkon ja taiteen välisen kohtaamisen ytimessä on kompastuskivi. Kirkko ja taide ovat lähtökohdiltaan hyvin erilaiset maailmat. Tätä tosiasiaa ei voi ohittaa. Taiteilijan integriteetti ja uskottavuus perustuu hänen vapauteensa. Kirkon integriteetti ja uskottavuus perustuu kirkon opetukseen sitoutumiseen.

Kirkon ja taiteen välinen yhteistyö synnyttää vuoropuhelua ja toisinaan jonkinlaisen kohun. Nämä kaksi todellisuutta eivät päädy yhteyteen ilman tietoista valintaa ja päätöstä.

Tutkimusaineistostani nousee näiden kahden välisen vuorovaikutuksen osalta kirkkaasti esiin viisi teemaa. Ensimmäiseksi kirkon ja nykytaiteen välisen vuorovaikutuksen tämänhetkinen poissaolo. Toiseksi nykytaiteilijoiden usein vähäinen tietämys kirkollisesta kuvaperinteestä ja kristillisistä kertomuksista. Ja kirkon puolella, kuin äsken mainitun peilikuvana, ihmisten puutteellinen nykytaiteen lukutaito. Kolmanneksi autonomisen taiteen määrittelemätön asema luterilaisessa kirkossa. Neljänneksi sekä taiteen kentällä että kirkossa virinnyt kaipaus syvempää hengellisyyttä ja henkisyttä kohtaan. Ja viidenneksi

kysymys: kuinka taiteilijan rooli tulisi kirkossa ymmärtää, jotta autonomista taidetta tekevä nykytaiteilija voisi toimia kirkon piirissä oman työskentelynsä integriteetin säilyttäen.

Taiteelle ei voi asettaa sellaisia ehtoja ja rajoja, jotka määrittelevät, mitä asioita se saa käsitellä ja kommentoida. Taiteilija on tarkkailija, jonka tehtävä on havaita ja ilmaista, paljastaa, tarvittaessa haastaa. Avantgarden yhteiskuntakritiikissä ja Raamatussa kuvatussa profeetallisessa toiminnassa on samankaltaisia piirteitä sekä samankaltainen tavoite saattaa ihmiset huomaamaan sokeita alueita ja vääristymiä.

Yhteistyön lähtökohta kirkon puolelta on tietoinen vallasta luopuminen ja riskinotto. Siksi on tärkeää rakentaa ja ylläpitää yhteyttä taiteilijoiden kanssa ja saavuttaa keskinäinen luottamus. Kun yhteys on luotu, tarvitaan tila murrokselle ja repeämälle, jonka tämä kohtaaminen vääjäämättä aiheuttaa. Mitä tämänkaltaisen paikka voi tarjota? Se voi johdattaa tasolle, jossa aikuisenkaan ei tarvitse olla varuillaan. Se voi osoittaa, että mitään ihmisyydessä ei tarvitse sulkea pois. Se voi puhutella kaikilla aisteilla ja tuottaa voimakkaan elämyksen. Se voi piirtää näkyviin näkymätöntä ja antaa muodon sellaiselle, mitä ei voi sanoittaa.

Lähteet

Ahluos, O. 2020. Luovuuden vastavoimat. Todisteleva ja runollinen mielenlaatu taiteessa. Taide.1/2020.

Badiou, A. & Winter, C. 2006. Polemics. London: Verso.

Baudelaire, C. 2011. Modernin elämän maalari ja muita kirjoituksia. Suomentaja Antti Nylén. 2., korjattu painos. Turku: Kustannusosakeyhtiö Sammakko.

Bowden, S. & Lettieri, M. 2017. Artists as Witnesses in the Church. Teoksessa Taylor, W.D.O. & Worley, T. (toim.) Contemporary Art and the Church. A Conversation Between Two Worlds. Illinois: InterVarsity Press, 47–54.

CIVA, n.d. Christians in Visual Arts. Viitattu 13.4.2024. <https://www.civa.org/>

Döringer, S. 2021. 'The Problem-Centred Expert Interview'. Combining Qualitative Interviewing Approaches for Investigating Implicit Expert Knowledge. International Journal of Social Research Methodology. Vol. 24, 3/2021, 265–278. Viitattu 22.5.2024.

<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/13645579.2020.1766777?needAccess=true>

Elkins, J. 2004. On the Strange Place of Religion in Contemporary Art. New York and London: Routledge.

Evans, M. 2020. Contemporary Painting, Negative Theology and Apophasis. The International Journal of Religion and Spirituality in Society. Vol. 10, 4/2020, 37.

Hako, K. 2018. Ja taas Suomi suuttui – tällä kertaa taideteoksesta Loviisan kirkossa. Etelä-Suomen Sanomat. 13.1.2018. Päivitetty 16.12.2019. Viitattu 5.3.2024. <https://www.ess.fi/paikalliset/137774>

Hyvärinen M., Suoninen E., & Vuori J. n.d. Tutkimusmenetelmien verkkokäsikirja. Laadullisen tutkimuksen aineisto. Haastattelut. Tietoarkisto. Viitattu 24.5.2024.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>

Härkönen, H. 2022. Taide täynnä tyhjää. Huussi ja Hengellisyys. Maisterin opinnäytetyö. Helsinki: Taideyliopiston kuvataideakatemia.

Järvinen, H. 2021. Pastori Henri Järvistä haastatteli 11.2.2021 Katja-Maaria Kaskinen.

Karppi, T. & Aimola, O. 2019. Sateenkaarilippu liehuu ensimmäistä kertaa kirkon seinällä Suomessa, taiteilija Ilkka Sariola: "Halusin maalata näyn, jossa myös tässä asiassa vallitsee rauha". Yleisradio 11.4.2021. Viitattu 17.5.2024. <https://yle.fi/a/3-11874886>

Koestlé-Cate, J. 2011. A Fractious Embrace: Rethinking Ecclesiastical Encounters with Contemporary Art. Väitöskirja. Lontoo: University of London.

Koivuranta, R. 2018. Loviisan kirkon alastomuutta ja eritteitä tihkuva "toisenlainen jouluseimi" suututti yleisön –"Yllätti tämä raivo, lynkkaus on meneillään", kertoo järjestäjä. Helsingin Sanomat 1.1.2018. Viitattu 1.3.2024. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005509419.html>

Kokkinen, N. 2019. Vuosisadanvaihteen okkulttuuri ja moderni henkisyys Akseli Gallen-Kallelan, Pekka Halosen ja Hugo Simbergin taiteessa. Väitöskirja. Humanistinen tiedekunta. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Uskontotiede. Turku: Turun yliopisto. Viitattu 18.4.2024. <https://www.utupub.fi/handle/10024/147023>

Korhonen, T. 2022. Crucified and Glorified Art. Lutheran and Orthodox Theology of the Image by Six Prominent Theologians of the Twentieth Century. Väitöskirja. Teologinen tiedekunta. Teologian ja uskonnontutkimuksen tohtoriohjelma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 17.4.2024. <https://researchportal.helsinki.fi/fi/publications/crucified-and-glorified-art-lutheran-and-orthodox-theology-of-the>.

Korhonen, T. 2023. (Toim.) Kaunis pyhä. Hartaushetkiä maalausten äärellä. Mäntsälä: Korhonen.

Kytöharju, M. 2023. Taiteilija Hannu Sillanpää haluaa antaa katsojalle meditatiivisen kokemuksen – värit liittyvät minuuteen ja pyhyyteen. Kirkko ja kaupunki 4.3.2023. Viitattu 22.4.2024. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/varit-johdattavat-taiteilija-hannu-sillanpaan-oman-minuuden-kokemiseen>

Nochlin, L. 1971. Why Have There Been No Great Women Artists. ARTnews. Viitattu 22.4.2024. <https://www.artnews.com/art-news/retrospective/why-have-there-been-no-great-women-artists-4201/>

Paavilainen, M. n.d. Finnish Church Art and Architecture. ArtWay.eu. Viitattu 14.4.2024. <https://artway.eu/content.php?id=586&lang=en&action=show>

Petäjäjärvi, K. 2021. Välittäjä kytkee taiteilijan vaikuttaviin konteksteihin – mutta ketä kiinnostaa? Taidetutka.fi. Viitattu 24.5.2024. [Välittäjä kytkee taiteilijan vaikuttaviin konteksteihin – mutta ketä kiinnostaa? – Taidetutka](https://www.taidetutka.fi/valettaja-kytkee-taiteilijan-vaikuttaviin-konteksteihin-mutta-keta-kiinnostaa/)

Powell, R. J. 2021. Voyage to Atlantis. Teoksessa Bailey, D.A. & Thompson, A. (toim.) Liberation Begins in the Imagination. Writings on Caribbean-British Art. Millbank, London: Tate Publishing, 133–144.

Quash, B. 2017. Can Contemporary Art Be Devotional Art? Teoksessa Taylor, W.D.O. & Worley, T. (toim.) Contemporary Art and the Church. A Conversation Between Two Worlds. Illinois: InterVarsity Press, 58–78.

Roosa, W. 2017. A Conversation Between Contemporary Art and the Church. Teoksessa Taylor, W.D.O. & Worley, T. (toim.) Contemporary Art and the Church. A Conversation Between Two Worlds. Illinois: InterVarsity Press, 11–31.

Raamattu, 1992. Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Kirjapaja.

Saarni, R. 2021. Taiteella kohti totuutta – Katja-Maaria Kaskinen on sekä pappi että kuvataiteilija. Turun Sanomat 18.8.2021. Viitattu 22.4.2024. <https://www.ts.fi/teemat/5396514> Vaatii käyttäjätunnuksen.

Saltz, J. 2020. How to Be an Artist. New York: Riverhead Books.

Sariola, I. 2021. Haastattelu. Kuvataiteilija Ilkka Sariolaa haastatteli 22.3.2021 Katja-Maaria Kaskinen.

Seppä, A. 2000. Miksi Ecce Homo -näyttely kuohuttaa kansanedustajia? Kirjaimellisesti tulkittu taide on aina uhri. Sitä katsotaan puolisokein silmin, kirjoittaa Anita Seppä. Helsingin Sanomat 21.4.2000. Viitattu 28.4.2024. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000003878309.html> Vaatii käyttäjätunnuksen.

Sillanpää, H. 2023. Haastattelu. Kuvataiteilija Hannu Sillanpäätä haastatteli 24.3.2023 Katja-Maaria Kaskinen.

Sokolova, L. 2018. Post-Secular Space. On the Strange Place of Contemporary Art in Old Active Churches in Germany, 1987–2017. Väitöskirja. Faculty of Arts and Humanities. In the subject Art History. Cologne: University of Cologne.

Suomen taiteilijaseura, 2019. Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle. Viitattu 28.4.2024. https://www.julkinentaide.fi/sites/default/files/inline-files/2021-03/Prosenttiperiaatteen_kasikirja_Taiteen_tilaaajalle_2019.pdf

TATE Modern, n.d. Kusama and Anti-War Activism. An introduction to Yayoi Kusama. Viitattu 28.4.2024. <https://www.tate.org.uk/art/artists/yayoi-kusama-8094/introduction-yayoi-kusama>

Tukiainen, K. 2021. Haastattelu. Kuvataiteilija Katja Tukiasta haastatteli 7.4.2021 Katja-Maaria Kaskinen.

Turakka Purhonen, P. Kuvataiteilija Pauliina Turakka Purhosta haastatteli 15.3.2021 Katja-Maaria Kaskinen.

Unkuri, J. 2023a. Kirkkomusiikin opetussuunnitelma uudistuu. Crux-lehti 4/2023. Viitattu 15.4.2024.

Unkuri, J. 2023b. Vankkaa urkutraditiota ja uudempia tuulia. Urkuhankintoja ei kannata lähestyä pelkästään talouden näkökulmasta. Crux-lehti 4/2023. Viitattu 15.4.2024.

White, G. 2018. In a Space between Spirituality and Religion: Art and Artists in These Times. Teoksessa Brümmel, F. & White, G. (toim.) *Imaging the Spiritual Quest. Explorations in Art, Religion and Spirituality*. Writings from the Academy of Fine Arts. Helsinki: Uniarts Helsinki, 41–51.

Worley, T. 2017. Graced Encounters. A Response to Ben Quash. Teoksessa Taylor, W.D.O. & Worley, T. (toim.) *Contemporary Art and the Church. A Conversation Between Two Worlds*. Illinois: InterVarsity Press, 79–86.